

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogických a psychologických programů

Bakalářská práce

Výchova dítěte v problémové rodině

Vypracovala: Tereza Rychterová
Vedoucí práce: PhDr. Olga Vaněčková

České Budějovice 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Výchova dítěte v problémové rodině* vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní PhDr. Olze Vaněčkové, za odborné rady, čas a pomoc, které mi věnovala při odborných konzultacích mé práce. Rovněž děkuji rodinám za spolupráci při zpracování případových studií. Také bych poděkovala rodičům za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce.

ABSTRAKT

Tato práce je zaměřena na problematiku výchovy dítěte v problémové rodině. Cílem práce je popsat jednotlivé typy problémových rodin, charakterizovat jejich příčiny a odpovědět si na otázku, jakým způsobem je ovlivněna výchovná funkce rodiny a jaké dopady to má na děti. Teoretická část definuje rodinu, její funkce, strukturu, poruchy a rizika vzniku poruch, které mohou mít negativní vliv na výchovu dítěte v ní. Praktická část obsahuje případové studie jednotlivých rodin s dětmi, které se potýkají s problémy ve výchově svých dětí. Následuje analýza získaných informací pomocí dotazníku a v závěru zobecnění poznatků a doporučení.

Klíčová slova

Rodina, problémová rodina, funkce rodiny, výchova, rizikové chování

ABSTRACT

This work is focused on raising children in problematic families. The aim this work is to describe different types of problematic families, characterize their causes and answer the question : How the education function of the family is affected and what impacts it has on children. The theoretical part defines the family, their functions, structure, disorders and risks ofthat can have a negative effect on the upbringing of the child in it. The practical part contains case studies of individual families with children who are dealing with problems in the upbringing of their children. This is followed by an analysis of the information obtained using a questionnaire and in the end a generalization of knowledge and recommendations.

Keywords

Family, problematic family, family functions, child, upbringing, risky behavior

OBSAH

ÚVOD.....	8
PŘEHLED LITERÁRNÍCH POZNATKŮ.....	9
1. RODINA	9
1.1 Tradiční rodina versus současná rodina.....	10
1.2 Funkce rodiny.....	12
1.3 Struktura rodiny	14
1.12.1 Podle složení	14
1.2.2 Podle stability.....	14
1.2.3 Podle funkčnosti.....	15
1.4 Výchova a výchovné styly rodiny	17
1.4.1 Výchova	17
1.4.2 Výchovné styly rodiny	18
2. PROBLÉMOVÁ RODINA	19
2.1 Etiologie problémové rodiny.....	20
2.1.1 Ekonomická situace.....	20
2.1.2 Rodiny se specifickými potřebami	21
2.1.3 Materiální potřeby	21
2.1.4 Bytové poměry	21
2.1.5 Výchovné a vývojové poměry u dětí a v rodině	22
2.1.6 Vztahy mezi členy rodiny	22
2.1.7 Vzdělání.....	22
2.2. Klasifikace problémové rodiny.....	23
2.2 Instituce pomáhající rodinám s dětmi	25
2.2.1 Služby dle zákona o sociálních službách 108/2006 Sb.	25
• Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi	25
• Intervenční centrum.....	25
2.2.2 Školská poradenská zařízení.....	27

3. METODIKA ŠETŘENÍ.....	29
3.1 Cíl práce.....	29
3.2 Výzkumné otázky	29
3.3 Metody výzkumu.....	29
3.4 Účastníci a způsob sběru dat	30
3.4 Dotazník	31
3.4.1 Analýza dotazníku	36
3. 4. 2 Vyhodnocení dotazníků.....	47
3. 5 Kazuistiky.....	48
3.5.4 Vyhodnocení kazuistik.....	52
4. ZÁVĚR	54
5. POUŽITÁ ODBORNÁ LITERATURA.....	56

ÚVOD

V této bakalářské práci se zabývám výchovou dětí v problémové rodině. Hlavním důvodem výběru tématu, bylo setkání a práce s dětmi, které žijí v problémové rodině, během mé odborné praxe a to nejen na střední škole, ale i na vysoké škole. Dále také proto, že je to často zmiňované téma a mnoho rodin se v dnešní době potýká s náročnými životními situacemi, které narušují fungování rodiny jako celek a odráží se na výchově dětí.

Velkým problémem v dnešní hektické době je i nedostatek času věnovat se rodině, který často směřuje k odchylkám v zabezpečování základních funkcí rodiny, a tím ohrožuje rodinu jako celek. Každé selhání rodiny zasahuje do běžného života a dopady jsou velmi značné pro všechny členy, zejména pro děti, které jsou na rodině závislé.

Cílem bakalářské práce je poukázat na jednotlivé typy problémových rodin, charakterizovat jejich příčiny a odpovědět si na otázku, jakým způsobem je ovlivněna výchovná funkce rodiny a jaké dopady to má na děti.

Teoretická část se bude týkat významu rodiny, zejména problémové rodiny, její charakteristice, typů, příčin a projevů. Poukáže také na výchovu v rodině a na specifické sociální služby, které se zabývají danou problematikou a pomáhají těmto rodinám.

Praktická část se bude věnovat současné situaci problémových rodin a vlivu daných problémů na výchovu jejich dětí, dále také případovým studiím vybraných případů a poznatků získaných vyhodnocením dotazníků, které budou sloužit k zjištění cíle.

Pro zjištění potřebných informací použiji kvalitativní metodu polostrukturovaného rozhovoru, který bude sloužit ke zpracování případových studií. Dále také použiji kvantitativní metodu dotazník a na základě jednoduchého náhodného výběru, oslovím rodiče s dětmi, kteří se potýkají s více problémy a odrážejí se tak na výchově jejich dětí.

PŘEHLED LITERÁRNÍCH POZNATKŮ

1. RODINA

Pod pojmem rodina si každý z nás asociuje něco jiného. Všechny tyto asociace ale mají stejnou podstatu - rodina je pro ně nejvýznamnější sociální skupinou, základní jednotkou lidské společnosti, nejdůležitějším vztahovým kontextem jedince, nejdůležitějším prvkem v socializaci dítěte a dynamickým systémem se složitou vnitřní strukturou, vazbami, vnějšími vztahy a vlastní komunikací.¹

Rodina je tedy skupina osob, která je navzájem spjata pokrevními vazbami, manželstvím nebo i adopcí. Základem rodiny jsou rodiče, kteří vychovávají své děti. Jsou pro něj významným identifikačním vzorem, ze kterého si vybírá sociální vzory, postoje, chování, myšlení a zařazuje si je do struktury své vlastní osobnosti.

Poskytují mu podněty, které podporují jeho rozvoj a stimulují jeho socializaci, proto je velice důležité, aby výchova dítěte nebyla zanedbávaná a neučila dítě rolím, hodnotám a normám, které jsou pro majoritní společnost nežádoucí.²

Rodina je důležitým prvkem společnosti a pro výchovu a vývoj dítěte je nenahraditelnou institucí, která je zcela nenahraditelná.

Zdeněk Matějček (1994) hovoří o rodině jako o nejstarší lidské společenské instituci, která vznikla nejen z přirozeného pohlavního pudu, ale především z potřeby, své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život. Na rodinu pohlíží především z pohledu dítěte. Pro dítě je důležité vyrůstat a rozvíjet se jak po duševní, tak i po charakterové stránce v osobnost zdravou a užitečnou, potřebuje vyrůstat ve stálém a citově příznivém, vřelém a přijímajícím prostředí.³

¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0.

² VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0.

³ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6

1.1 Tradiční rodina versus současná rodina

S vývojem společnosti se mění charakter rodiny, její životní styl, forma, velikost, postavení členů rodiny, hodnoty a normy.

1.1.1 Tradiční rodina

Podoba tradiční rodiny se od dnešní rodiny hodně liší. Význam rodiny sice zůstal stejný, ale její obsah se značně proměnil. Tradiční rodinu zažívali ještě naši prarodiče, dokonce i generace straší.

Typická struktura tradiční rodiny byla rozšířená - vícegenerační a součástí rodiny bývalo i služebnictvo. Hlavním smyslem života byla výchova dětí. Rodilo se hodně dětí a to naplňovalo život ženy a muže. Mnoho dětí však bylo počato kvůli špatným životním podmínkám a také absenci antikoncepce. I když se rodina často potýkala s četnými problémy, zejména ekonomickými, děti zůstávali v rodině a nebyly rodině odnímány.

Rodina byla hodně hierarchizovaná. Hlavním rysem takové rodiny byla absolutní nerovnost žen a mužů. Hlavou rodiny byl muž, který byl živitelem rodiny a rozhodoval prakticky ovšem. Žena byla v domácnosti, pečovala o své děti a starala se o domácnost. Výběr partnera byl v rukou rodičů, aby se uchovalo společenské postavení rodiny, majetku ale i kulturních zvyků a tradic. Sezdaný svazek muže a ženy byl nezrušitelný, rozchod či rozvod byl v tradiční rodině nemyslitelný. Pro uzavření nového manželství se akceptovalo pouze ovdovění. Neprovdaná matka byla stížena opovržením.⁴

Co se týče výchovy dětí, ta byla mnohem přísnější než dnes, byla spojena jen s příkazy a zákazy. Děti musely poslechnout příkaz a neodporovat, jinak hrozil trest. Velmi často se používaly tělesné tresty. K dospělým měly dříve děti větší respekt, než mají děti v dnešní době, pravděpodobně to souviselo se strachem. Vzdělání nebylo tak důležité jako dnes, na prvním místě byly domácí práce kolem domu.

⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. upravené vydání. Praha: Slon, 2006. ISBN 978-80-86429-87-8.

1.1.2 Současná rodina

Definování dnešní rodiny jako pojem bychom mohli vymezit jako přirozené prostředí, do kterého se člověk rodí či vstupuje za účelem utvářet relativně bezpečný a stabilní prostor, utvářet prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života.⁵

Kraus (2008) ve své knize poukazuje na výrazné změny, kterými prošla v historii tradiční rodina a dnes ji tak charakterizujeme jako současnou rodinu. Mezi charakteristické znaky současné rodiny patří:

- Demokratizace vztahů uvnitř rodiny. Demokratizace zapříčinila ztrátu dřívějšího výsadního postavení muže a žena získala některá práva a povinnosti, které dříve náleželi muži. Děti se aktivněji podílejí na organizaci rodinného života a vztah mezi rodiči a dětmi je spíše přátelský.
- Izolovanost. Rodiny čím dál tím více žijí v izolovanosti od okolní společnosti, aby unikly od záplav podnětů přetechnizovaného a medializovaného života a žily v poklidu rodiny. Snižuje se počet více generačních rodin a tím se i minimalizují sousedské vztahy.
- Rodina se zmenšuje a zvyšuje se počet rodin, které žijí v jednočlenné domácnosti, roste i počet osamělých žen s dětmi. Zvyšuje se i počet bezdětných rodin. Důvodem často bývá narůstající ekonomická nákladnost péče o dítě, změny v hodnotové orientaci rodičů (dítě je pro ně zásah do kariéry, do navykého způsobu života) či odklad mateřství.
- Dezintegrace - V rodinách čím dál, tím více ubývá čas trávit volno společně. Často se členové rodiny doma jen míjejí, nemají čas si sdělit své zážitky, radosti a starosti. Stává se, že si manželé mimo společného rodinného života vytvářejí i další život - zpravidla život intimní nebo život vázaný na své záliby.
- Zatíženost rodiny. Rodiče jsou zatíženi pracovními aktivitami, což má za následek vyčerpání, málo času na relaxaci a méně trávení společného času s dětmi. Děti se pak mohou potýkat s pocitem méněcennosti, mohou na sebe začít upozorňovat a to může vést k problémovému či deviantnímu chování.

⁵ KRAUS Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

- 2 kariérový model rodiny. Roste počet rodin, který staví do popředí svou práci - rozvoj kariéry před pořízením dítěte. Což vede k poklesu porodnosti.
- Rozvodovost. U nás (ČR) největší rozvodovost. Nárůst rozvodů a uzavírání druhých i třetích manželství či život mimo pevný a trvalý rodinný svazek přináší mnoho problémů, se kterými se rodina potýká.
- Diferencovanost podle socioekonomické úrovně. Mnoho rodin je v nižších příjmových pásmech, a pokud se začnou potýkat s finančními problémy, některé rodiny tuto situaci řeší půjčkami. Ocitají se pak v dluhové pasti a hrozí jim i sociální vyloučení.
- Pokles porodnosti z důvodu finančního zatížení či rozvoje kariéry.
- Snížení počtů sňatků a zvýšení nesezdaných párů.
- Nárůst neúplných rodin s jedním rodičem.
- Zvyšování rodin nově složených nebo obnovených.

1.2 Funkce rodiny

Mezi základní funkce rodiny patří:

- **Biologicko-reprodukční funkce**

Funkce, která má význam nejen pro společnost, ale také pro všechny, kdo rodinu tvoří. Rodina uspokojuje základní, primární potřeby dítěte v raných stádiích života. Spadají sem všechny biopsychické potřeby, jako je spánek, jídlo, pití, osobní hygiena, pocit bezpečí a láska.

Zahrnuje také procesy obnovy, rodiny jako je početí a porod nového jedince - pokračování rodu. Podle současného trendu ve většině vyspělých zemí je však dítě vnímáno jako překážka v profesním růstu či ve vlastní seberealizaci.⁶

- **Sociálně - ekonomická funkce**

Též známá jako zabezpečovací funkce. Zabezpečuje členy rodiny po ekonomické stránce. Zahrnuje hospodaření rodiny jako je zaměstnání, péče o děti, zajištění obživy, charakter a kvalita bydlení, vybavení domácnosti, finanční zajištění.

⁶ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

Dnes již opět existuje řada rodin, které představují samostatnou ekonomickou jednotku (výrobní, obchodní) jako tomu bylo dříve.

- **Výchovná funkce**

Známá též jako socializačně výchovná funkce. Rodina je první sociální skupinou, do které se dítě rodí a probíhá zde primární socializace. Dítě je vychovááno, učí se přizpůsobovat k životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování, které jsou běžné pro danou společnost. Učí se jak se chovat k ostatním, jak komunikovat s lidmi a řešit problémy.⁷

Kraus (2008) ve své odborné literatuře dále uvádí:

- **Citově-emocionální funkce**

Nejdůležitější a nenahraditelná funkce rodiny, která se vyznačuje citovými pouty mezi členy rodiny. Patří sem úcta, laskavost, ochota, obětavost, respekt, důvěra, pocit bezpečí, jistota a sounáležitost.

V důsledku změn tradiční rodiny dnes můžeme vidět, že mnoha rodin tuto funkci dostatečně neplní z důvodu rozvodů, dezintegrace, zaneprázdněnosti, ekonomických problémů a podobně. V důsledku toho se pak setkáváme s nárůstem počtu dětí, které jsou citově deprimované, nebo týrané.

- **Rekreační funkce**

Tato funkce zahrnuje rekreační, relaxační a zábavné aktivity, které jsou důležité nejen pro rodinu jako celek ale zejména pro děti. To jak plní rodina tuto funkci, se neprojevuje tím, do jaké míry tráví všichni členové společně trávený čas, jakým koníčkům a zájmům se věnují a jakým způsobem tráví dovolenou.⁸

- **Ochranná funkce**

Spočívá v zajišťování biologických, hygienických a zdravotních potřeb všech členů rodiny. Dříve z velké části tuto funkci zajišťoval stát, dnes je rodina více zainteresována a očekává se od ní větší spoluúčast na jejím plnění.⁹

⁷ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-7847-1.

⁸ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

⁹ KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

1.3 Struktura rodiny

Jako každý společenský útvar má i rodina své vlastní specifické uspořádání, které se též mění s vývojem společnosti.

„V České republice postupně ubývá celkový počet uzavřených sňatků, přičemž stoupá podíl rozvodů uzavřených manželství. S tím souvisí také narůstající počet dětí narozených mimo manželství, v neúplné rodině. Současně se rozšiřuje trend svobodných matek samoživitelek. To vše může vést ke zhoršení sociálním i ekonomických podmínkám takových domácností, které mohou mít nepříznivý vliv na vývoj a výchovu dětí.“¹⁰

1.12.1 Podle složení

Rodiny se také liší podle své velikosti a úplnosti. Nejčastěji se dělí na:

- Rodina úplná (také nukleární, základní, jádrová) - Rodina, ve které žijí s dítětem či dětmi oba rodiče.
- Rodina neúplná - Rodina, ve které žije s dítětem či dětmi jen jeden z rodičů.
- Rodina doplněná - Rodina, ve které s dítětem či dětmi žije biologický rodič a tzv. nevlastní rodič.
- Rodina náhradní - Rodina, ve které dítě či děti nežijí s biologickými rodiči ale například s pěstouny či osvojiteli.
- Rodina družská - Rodina, ve které žijí rodiče bez uzavření manželství.
- Rodina rozšířená - Rodina, ve které žijí s dítětem či dětmi nejen rodiče, ale také další příbuzní, nejčastěji prarodiče.

1.2.2 Podle stability

Stabilita rodiny je velice důležitý faktor. V případě dlouhodobého narušení nebo oslabení rodinného prostředí má nepříznivý dopad na výchovné působení rodiny. Rodina podle stability vztahů mezi členy se dělí na:

¹⁰ Metodická příručka typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi. Sociotrendy, 2015. ISBN 978-80-87742-13-6.

- **Rodina pevná**
Vztahy mezi členy rodiny jsou pevné, trvalé a vyvážené.
- **Rodina narušená**
Rodina, která se potýká s problémy ve vztazích rodičů, ale zatím nenarušují soudržnost rodiny ani vývoj a výchovu dětí.
- **Rodina rozvrácená**
Za rodinu rozvrácenou se nejčastěji označuje rodina, ve které se rodiče rozvedli a nežijí spolu. Jedná se tedy o problémy ve vztazích rodičů, které už zasahují do života dětí a vedou k rozpadu manželství.

1.2.3 Podle funkčnosti

Dělení podle funkčnosti poukazuje na to, že každá rodina se běžně setkává s problémy a ne vždy se z problémů dokáže vymanit. To má pak ovšem negativní vliv na dítě.

Nejznámější členění funkčnosti rodiny ve vztahu k výchově dítěte, ve své knize, definoval Jiří Dunovský (Dunovský, 1986). Jedná se o rodiny funkční, rodiny problémové, rodiny afunkční a rodiny dysfunkční.

- **Rodina funkční**

Jsou to rodiny, které poskytují dítěti kvalitní socializační podmínky a spolehlivě zajišťují všechny funkce rodiny.

- **Rodina problémová**

Rodiny, které se potýkají s problémem, který výrazně narušuje plnění funkcí rodiny. Rodiče se snaží situaci řešit svými silami ale často bez úspěchu a proto hledají pomoc, která bývá účinná ale jen dočasně. Většinou pak dochází k rozchodu či rozvodu a hledání vhodného způsobu, jak uspořádat záležitosti týkajících se dětí, aby nestrádali.

- **Rodina dysfunkční**

Zde už se rodina potýká s problémy, které vážně a dlouhodobě narušují některé funkce rodiny a děti jsou zde vážně ohroženy. Nastupuje nutná přítomnost vnějších institucí, které podávají rodině pomocnou ruku. Rodiče většinou radu přijmou, ale ne vždy se jimi řídí a často nechápou jejich účinnost. Bývají to rodiny, kde se objevuje alkoholismus, psychické poruchy, podprůměrný příjem, nevyhovující bydlení, špatná výchova v dětství, apod.

- **Rodina afunkční**

Rodiny, které neplní žádnou ze svých základních funkcí a ohrožuje vývoj i život dítěte. Vyskytují se zde patologické projevy, které jsou často směřovány na dítě. Může zde docházet k zanedbávání, zneužívání či týrání dítěte a proto je naléhavě nutné hledat řešení mimo rodinu soudní cestou. Ve většině případů se jedná o zbavení rodičovských práv a umístění dítěte do dětského domova či náhradní rodinné péče.¹¹

Dělením rodiny dle funkčnosti se zabýval také Zdeněk Helus(2015), který vychází ze základního dělení od Dunovského a ještě doplňuje funkční rodiny s přechodnými, více či méně vážnými problémy.

Funkční rodina s přechodnými problémy je většinový typ současných rodin, které se potýkají s problémy, ale vždy je dokážou vyřešit. Tyto problémy nejsou nějak traumatizující, jedná se o problémy, které ohrožují některé funkce rodiny, rodina si je rizikem vědoma a snaží se to dát do pořádku. Jedná se například o nemoc, finanční nouzi, dočasná krize v partnerství/manželství, osobní selhání, potíže s dospívajícím dítětem, špatné bytové poměry apod.¹²

¹¹ DUNOVSKÝ, Jiří. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-040-86.

¹² HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

1.4 Výchova a výchovné styly rodiny

Výchova dětí se mění a v posledních letech se změnila dost výrazným způsobem. To, co bylo dříve normální, už dnes není obvyklé. Co se týče výchovného stylu i ten prošel výraznou změnou, od autoritativního stylu k volnému stylu. Každý z nás byl svými rodiči vychováván, k něčemu veden a ať chceme či nechceme, do značné míry jsme tímto ovlivněni. Dalo by se tedy říci, že výchovný styl je částečně dědičný, už jen proto, že často napodobujeme styl našich rodičů.

1.4.1 Výchova

Na podstatu výchovy se můžeme podívat z různých pohledů:

- **Pohled tradiční**

Jde o působení vychovatele (rodič, učitel) na dítě, který je schopen jasně formulovat cíle, obsah a zvolit vhodné metody, které dovedou dítě ke změně a přetvořit ho v člověka k obrazu svému. Jedná se tedy o formu výchovy, která je cílevědomá a záměrná.

- **Pohled reformní**

V tomto pohledu se dítě dostává do centra pozornosti, všechno se odvíjí podle jeho individuality. Vychovatel v tomto pojetí nezasahuje do přirozeného vývoje dítěte a snaží se o aktivní přístup.

- **Současný pohled na výchovu** ¹³

Asi nejznámější definice výchovy je: „Proces záměrného a cílevědomého působení na vychovávaného, a to zejména cestou vytváření a ovlivňování podmínek pro rozvoj dětí a mladistvých lidí, pro jejich vlastní bytí se sebou samými, druhými lidmi, se společenstvím, s přírodou.“¹⁴

Dle J. Pelikána (Pelikán, 2007) má výchova za úkol utvářet charakter dítěte, vést ho k osobnímu názoru a vytvořit si tak své vlastní vnitřní hodnoty. Dále má také za úkol

¹³ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-7847-1

¹⁴ PELIKÁN, Jiří. *Výchova jako teoretický problém*. 1. Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.

rozvíjet pozitivní emoce jedince, jeho schopnosti, naučit odpovědnosti a poctivosti k ostatním lidem.¹⁵

1.4.2 Výchovné styly rodiny

Pod pojmem výchovné styly si můžeme představit určitou strukturu celkového způsobu výchovy, jejich zásady, metody ale také osobnost rodiče, které působí během výchovy na utváření osobnosti dítěte. Neexistuje univerzální výchovný postup a pohled na výchovu tedy bývá často velmi odlišný, je to dáno například generační rozdílností, odlišnou kulturou či rozdílnými priority v rodině. V dnešní době mají děti mnohem volnější výchovu, než tomu bylo dříve a to může být jedna z mnoha příčin vzniku poruch výchovné funkce.

V odborné literatuře najdeme různé dělení typů rodinné výchovy. V praxi, tedy ve výchově dětí, se ale jen málo setkáme s jedním čistým stylem. Mezi základní tři výchovné styly patří:

- **Autoritářský styl výchovy**

Autoritářský styl je charakterizován zákazy, příkazy, striktním vyžadováním poslušnosti, odmítáním samostatnosti dítěte v názorech, činech a projevy nesouhlasu bývají trestány. Vztah mezi dospělým dítětem je chladný, až nepřátelský. Dítě vychovávané v tomto stylu bývá neurotické, ostýchavé, agresivní vůči své osobě, neschopné dojít ke kompromisu a také mývá problémy ve společenském životě.

- **Demokratický styl výchovy**

Tento styl zohledňuje individualitu dítěte, jeho potřeby, které se během vývoje mění a tak se rozšiřují i hranice. Charakteristická pro tento styl výchovy je důslednost, pevné vedení, pružnost, otevřená komunikace a spolupráce. Rodiče umožňují dítěti samostatnost v rozhodování a tím dávají dostatečný prostor pro rozvíjení tvořivosti a učení se zodpovědnosti. Pravidla a

¹⁵ PELIKÁN, Jiří. Hledání těžiště výchovy. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1265-2.

kompromisy jsou v tomto stylu předem dohodnuté. Takto vychovávané dítě bývá aktivní, nezávislé, tvořivé, otevřené, asertivní, vyrovnané, cílevědomé a dobře funguje ve společnosti.

- **Liberální styl výchovy**

Též známí jako zanedbávající styl, se vyznačuje naprostou volností ve výchově, rodiče bývají nedůslední a lhostejní. Na dítě jsou kladeny minimální požadavky, nemá nastavené hranice, může si dělat, co chce, a vše se podřizuje jeho potřebám. O jeho rozvoj se nezajímají a často jde o vztah bez citových projevů, někdy dokonce rodiče dítě odmítají.¹⁶

2. PROBLÉMOVÁ RODINA

Problémová rodina je rodina, která se dlouhodobě potýká s více než jedním problémem, které nedokáže řešit a není schopna využít existující sociální služby. Do kontaktu s pomáhající profesí se dostává v období krize a po zvládnutí krizové situace ztrácí rodina zájem o pomoc. Tyto krizové situace v problémové rodině, mají opakující se charakter.

Pokud je rodina v nějakém směru dysfunkční, potřeby členů bývají neuspokojeny a rodina se pro ně stává zátěží. Pro dítě, jehož osobnost se teprve rozvíjí, to může mít negativní vliv na jeho další vývoj.¹⁷

K nežádoucím sociálním jevům uvnitř rodiny nebo u dětí dochází v případě, že rodina některá ze svých základních funkcí řádně neplní a pokud rodiče v potřebné míře neuspokojují základní potřeby dítěte nebo pokud rodiče nenaplňují práva a povinnosti stejné s rodičovskou zodpovědností.¹⁸

¹⁶ PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-7847-1.

¹⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0.

¹⁸ Metodická příručka typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi. Sociotrendy, 2015. ISBN 978-80-87742-13-6.

2.1 Etiologie problémové rodiny

Rodina se stává problémovou, pokud některý její člen či členové rodiny, neplní základní funkce, požadavky a úkoly dané společenskou normou. V těchto případech dochází k poruše a tu můžeme rozdělit do tří skupin.

- Objektivní porucha, která je nezávislá na vůli rodičů. Řadíme sem například nezaměstnanost, invalidita, nemoc, úmrtí, hladomor.
- Subjektivní porucha, která je závislá na vůli rodičů. Řadíme sem zanedbání dítěte, neochota přijmout společenské normy, alkoholismus, nezralost, neochota najít si práci, neschopnost vyvarovat se se zvláštními situacemi.
- Smíšené poruchy jsou kombinace předchozích dvou, ke kterým se přidružují další, jako je ztráta bydlení, nedostatečné finanční prostředky, zadluženost či nízká vzdělanost rodičů.¹⁹

Metodologická příručka typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi (2015) poukazuje na možná rizika, se kterými se může rodina potýkat a negativně tak ovlivnit fungování rodiny. V následujících podkapitolách jsou ty nejčastější popsány.

2.1.1 Ekonomická situace

S ekonomickou situací se pojí celková životní úroveň rodiny, která ovlivňuje plnění základních funkcí rodiny. Za špatnou ekonomickou situaci, která ovlivňuje vývoj i výchovu dítěte, můžeme považovat dlouhodobou nezaměstnanost, chronické i duševní onemocnění, nízké vzdělání, zadluženost či nadbytečné výdaje. Rodina se také může potýkat s chudobou, která je též vzniklá částečně jako důsledek ztráty zaměstnání a příjmů. U dětí pocházejících z finančně znevýhodněných rodin lze předpokládat obdobný vývoj v dospělosti a s tím spojené sociální problémy.

¹⁹ Metodická příručka typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi. Sociotrendy, 2015. ISBN 978-80-87742-13-6.

2.1.2 Rodiny se specifickými potřebami

Do této skupiny patří rodiny neúplné, vícedětné, rodiny s jedincem zdravotně postiženým, rodiny v systému náhradní rodinné péče, rodiny etnických menšin a rodiny přistěhovalců. Tyto rodiny jsou více náchylné ke vzniku sociálních i výchovných problémů. Mohou se potýkat s nedostatečným finančním zabezpečením až s ohrožením sociálního vyloučení.

Následkem těchto specifických potřeb může být nedůsledná péče, nedostatečná pozornost věnovaná dítěti či špatný vzorec chování, což může mít negativní vliv na výchovu dítěte. U těchto dětí se můžeme setkat se sociálně patologickými vlivy a problémovým chováním.

2.1.3 Materiální potřeby

V dnešní moderní době vzrůstají materiální nároky a tyto nároky mohou znamenat potíže u dětí a mladistvých, kteří těmto nárokům nepodléhají, ale také u dětí a mladistvých, kteří jsou až nadstandardně materiálně zajištěni. U těchto dětí se můžeme potýkat se záškoláctvím, horším prospěchem a odbývání školních povinností z důvodu psychického nátlaku, posměchů až šikaně vůči dětem ze sociálně a ekonomicky slabších rodin.

2.1.4 Bytové poměry

Nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte mohou být též rizikovým faktorem pro vznik poruch funkcí v rodině. Malé prostory a příliš velké množství lidí v nich, mohou zvyšovat komunikační problémy v domácnosti a zvýšení stresu. Dále nestabilita bydlení či časté stěhování, které může mít za následek oslabení sociálních vazeb dětí. Velké zatížení rodin také způsobují náklady na bydlení, kdy rodiče musejí více pracovat a tím ztrácejí čas na rodinný život, respektive čas trávený s dětmi.

2.1.5 Výchovné a vývojové poměry u dětí a v rodině

Už od malička se dítě od rodičů učí, postupně od nich přijímá návyky i životní postoje, napodobuj jejich chování v interakcích s jinými dospělými či se svými vrstevníky. Proto nevhodné modely chování a jednání rodičů jsou příčinou nepříznivého vývoje a výchovy dítěte. Další z nejčastější příčin nepříznivého vývoje a výchovy dítěte je nedůsledná péče ze strany rodičů a ostatních rodinných příslušníků, což může vést též k rizikovému chování dítěte.

2.1.6 Vztahy mezi členy rodiny

Rodinné vztahy, zejména vztahy matka - otec, rodiče - dítě a dítě - sourozenci jsou důležitým faktorem pro zdravý rozvoj a výchovu dítěte. Spory mezi rodiči nebo členy jsou dnes vyhrcořenější a tvrdší než v minulých letech. Děti bývají často, z těchto extrémně stresových situací, zmateni a mnohdy si to kladou za vinu. To, může vést k psychickým poruchám, problémovému či sociálně patologickému chování.

Mezi vztahové krize se řadí rozvod, násilí, alkoholismus, netolerance, nezájem ze strany rodičů, přílišná přísnost rodičů, nepochopení a podobně.

2.1.7 Vzdělání

Velmi častým důvodem nízkého nebo nedokončeného vzdělání je předčasný odchod ze systému vzdělávání. S tím úzce souvisí i dlouhodobá nezaměstnanost, neochota nastoupit do práce, časté střídání zaměstnání a s tím spojené nestabilní finanční zabezpečení. Často také rodiče s nízkým vzděláním nekladou důraz na vzdělání svých dětí, nedohlíží nad plněním školních povinností, docházky a tím tak předávají svůj lhostejný přístup ke vzdělání další generaci. Ti se pak také mohou do budoucna potýkat s chudobou, zadlužeností, špatnou uplatitelností na trhu práce a být tak závislí na sociálních dávkách.

2.2. Klasifikace problémové rodiny

Podle Heluse (2015) existuje devět typů problémové rodiny, se kterými se v současné době často setkáváme.

- **Nezralá rodina**

Rodina, kterou tvoří převážně mladí, nezralí a nezkušení rodiče. Tito rodiče postrádají důležité životní zkušenosti a dovednosti nutné pro vytváření pohody stabilizovaného domova. Nezralost bývá v oblasti zaměření, životních hodnot, životního způsobu, v oblasti citů a s tím vším se pojí i ekonomické a sociální problémy. Nezralost rodičů může spočívat i v závislosti na původní rodině, kdy se nedokážou osamostatnit a často zneužívají jejich roli prarodičů.

- **Přetížená rodina**

Rodiče se nemohou vymanit z tlaku úkolů a problémů, které na ně doléhají a způsobují, že se dítě dostává na okraj jejich zájmu. Narušenost rodiny způsobená jejich přetížením bývá dočasná. Mezi takové situace patří konflikty v rodině, narození dalšího dítěte, starosti způsobené nemocí člena rodiny, citové strádání a bytové, ekonomické či kariérní problémy.

- **Ambiciózní rodina**

Rodiče jsou pohlaceni potřebou seberealizace a kariéry a vše se to děje na úkor rozvoje osobnosti jejich dítěte. Dítě tak strádá v citových potřebách (lásky, soucítění, solidarita, sociální opora, rodinná sounáležitost) potřebách jistoty, potřebách stability a v potřebě vzájemné oddanosti. Všechny tyto potřeby rodiče nahrazují velkorysým obdarováváním, ale požitkem je jen jednostranný.

- **Perfekcionistická rodina**

Rodiče kladou na dítě vysoké nároky bez ohledu na jeho schopnosti, zájmy, dovednosti a proto tyto nároky není schopno zvládnout. To může vést k úzkostem, vyčerpanosti až k depresím.

- **Autoritářská rodina**

V této rodině se dítěti nedostává dostatečného prostoru pro hledání a nalezení své vlastní individuality. Vztahy k dítěti jsou omezeny na příkazování a zakazování, rodiče vyžadují automatickou a slepou poslušnost a vyskytují se zde i praktiky trestů (fyzické i psychické).

- **Rozmazlující (protektioistická) rodina**

Podstatou je tendence vždycky dítěti vyhovět, dát mu za pravdu a postupovat tak, jak ono samo chce. Dítě v této rodině ale ztrácí způsobilost umět a chtít si samostatně poradit s problémy a těžkostmi, na které naráží. Takto vychovávané dítě neumí nést za své činy zodpovědnost, přiznat svůj omyl či nedostatek, přijmout pravdu či názor druhých a překonat samo sebe.

- **Rodina nadměrně liberální a improvizující**

V rodině chybí předpoklady, aby dítě přivykalo jasnému řádu soužití, plnění povinností a respektování pravidel, jimiž se my všichni řídíme. U dítěte se objevuje lenost, pochybné zábavy a narušené chování, které také může vést v pozdějším věku k šikanujícímu postoji vůči rodičům.

- **Odkládající rodina**

Rodiče opakovaně hledají způsoby, jak se dítěte alespoň na čas zbavit, někomu ho svěřit a to z časových, osobních i kariérních důvodů. Dítěti je tím narušen základní citový vývoj, je zmatené, nemá pocit jistoty a stability.

- **Disociovaná rodina**

Pro disociovanou rodinu je charakteristické narušení vnějších i vnitřních vztahů v rodině.²⁰

Dále se také můžeme setkat s rodinami v rozvodu, s rodinami generačně smíšenými a rodinami, které se potýkají s chudobou či se závislostmi.

²⁰ HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

2.2 Instituce pomáhající rodinám s dětmi

Instituce, které pomáhají rodinám s dětmi, konkrétně rodinám, které nedokáží samy bez další pomoci překonat tíživé období, motivují a podporují ke změně. Pomáhají s komunikací v rodině a rodinnými vztahy, podporují při výchově dětí, pomáhají se stabilizováním rodinného rozpočtu, s hledáním bydlení či zaměstnání a s mnoha dalšími důležitými faktory, které negativně působí na fungování rodiny.

Instituce, které pomáhají rodinám s dětmi, se snaží poskytovat pomoc rychle, efektivně a včasné bez odkladu.

Mezi tyto instituce patří služby dle zákona o sociálních službách 108/2006 Sb. a školská a poradenská zařízení, kterým se konkrétněji věnují následující podkapitoly.

2.2.1 Služby dle zákona o sociálních službách 108/2006 Sb.

- **Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi**

Služba je určena rodinám s nezaopatřenými dětmi, u kterých je jejich vývoj ohrožen z důvodu dlouhodobé krizové sociální situace, ve které se rodina nachází a vlastními silami, ji nedokážou překonat. Zaměřuje se na rodinu jako celek, aby byla pomoc efektivní a účinná. Poskytuje se jak terénní formou, tak i ambulantní formou.

Cílem služby je podpora těchto rodin, která směřuje k motivaci, aktivizaci vlastních zdrojů a posilování kompetencí potřebných k překonání náročné životní situace a snižování závislosti na vnější pomoci.

- **Intervenční centrum**

Služba poskytovaná osobám ohrožených domácím násilím. Poskytuje sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů. Zajišťuje spolupráci mezi intervenčními centry, poskytovateli jiných sociálních služeb, OSPOD, obcemi, Policií ČR a ostatními orgány veřejné správy. Služba je poskytována bezplatně.

- **Krizová pomoc**

Terénní, ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu, která se poskytuje osobám nacházející se v nepříznivé životní situaci a kterou nejsou sami schopni řešit vlastními silami. Služba poskytuje ubytování, stravu, pomoc při zajištění stravy, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů. Služba se poskytuje bezplatně.

- **Odborné sociální poradenství**

Sociální služba, která je určena osobám v nepříznivé sociální situaci. Poskytuje jim potřebné informace k řešení jejich situace. Zahrnuje občanské poradny, manželské poradny, rodinné poradny, poradny pro osoby se zdravotním postižením a seniory, poradny pro oběti trestných činů domácího násilí, poradny pro osoby společensky nepřízpůsobenými. Služba se poskytuje bez úhrady.

- **Azylový dům**

Pobytová služba poskytovaná na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení. Poskytuje bydlení, stravu a pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů. Služba se poskytuje za úhradu.

- **Telefonická krizová pomoc**

Terénní služba poskytovaná na přechodnou dobu osobám, které se nacházejí v tíživé životní situaci a kterou nejsou sami schopni řešit vlastními silami. Služba se poskytuje bez úhrady.

- **Terénní programy**

Služba je určena lidem, kteří vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženi. Je určena zejména osobám bez přístřeší, osoby v krizi, osoby žijící ve vyloučených komunitách, oběti trestné činnosti, osoby, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Pracovník tuto službu poskytuje klientům v jejich přirozeném prostředí a snaží se porozumět jejich situaci, ve které se klient nachází. Společně pak hledají

vhodná řešení, která spočívají například v zajištění bydlení, v návrtu nebo vstupu na trh práce, řešení finanční situace, dluhů a jejich prevence.

Cílem této služby je aktivní vyhledávání a kontaktování osob ohrožených sociálním vyloučením v jejich přirozeném prostředí a následná individuální pomoc směřující ke zlepšení sociální situace těchto osob.²¹

2.2.2 Školská poradenská zařízení

Školská poradenská zařízení jsou zřizována podle Vyhlášky č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb a školách a školských poradenských zařízeních.

Poskytují standardní poradenské služby dětem a jejich zákonným zástupcům v oblasti vzdělávání a výchovy. Cílem je tedy podpora vzdělání, zejména vytváření vhodných podmínek, forem a způsobů práce a pomoc při řešení výchovných a výukových problémů, které se vyskytují jak v rodině, tak i ve škole.

- **Pedagogicko- psychologická poradna**

Odborná psychologická a speciálně pedagogická služba poskytovaná dětem, mládeži a jejich rodičům. Poradny řeší především výchovné problémy a problémy ve vzdělávání. Posuzují školní zralost, školní neúspěšnost, výchovné obtíže, zjišťují studijní předpoklady a nabízejí vzdělávací programy či metodické materiály.²²

- **Speciálně pedagogické centrum**

Zařízení, které poskytuje psychologické, speciálně-pedagogické a sociální služby dětem se zdravotním postižením na všech typech škol. Nabízí poradenství zákonným zástupcům, pedagogickým pracovníkům a metodickou podporu

²¹ Sociální služby. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2020 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/socialni-sluzby-1>

²² Pedagogicko-psychologická poradna. *Šance Dětem* [online]. [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/slovník/pedagogicko-psychologicka-poradna-ppp>

školám. Hlavní náplní speciálně pedagogických center je vytvářet vhodné podmínky pro zařazení dítěte nebo žáka do procesu vzdělávání a poskytnout jim pomoc. Další činností je monitorování a vyhodnocování vhodnosti školního zařazení sledovaných dětí a jejich školní úspěšnost.²³

- **Středisko výchovné péče**

Školské poradenské zařízení, které zajišťuje preventivně-výchovnou péči pro děti, žáky a studenty od 3 let do ukončení vzdělání, nejdéle do 26 let. Snaží se předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny či důsledky již vzniklých poruch chování. Cílem je zachovat a posílit rodinné vazby dítěte a zamezit odtržení dítěte z jeho rodinného prostředí. Hlavní náplní je pomoc při řešení výchovných problémů ve fázi, kdy nad dítětem ještě nebyla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.²⁴

²³ RAMPS-VIP III: *Speciálně pedagogická centra* [online]. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://www.nuv.cz/ramps/spc>

²⁴ RAMPS-VIP III: *Středisko výchovné péče* [online]. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://www.nuv.cz/ramps>

3. METODIKA ŠETŘENÍ

3.1 Cíl práce

Způsob práce je deskriptivního charakteru a zaměřuje se na výchovu dětí v problémové rodině. Hlavním důvodem tohoto výběru je, že toto téma je často zmiňované a mnoho rodin se v dnešní době potýká s náročnými životními situacemi, které narušují fungování rodiny jako celek a odrážejí se na výchově dětí.

Hlavním cílem výzkumu tedy je pokusit se zmapovat současnou situaci rodin a zjistit s jakými nejčastějšími problémy se rodiny potýkají, jaký vliv to má na výchovu jejich dětí a jaká pomoc je rodinám nabízena.

Vedlejším cílem výzkumu je zjistit, s jakými dalšími problémy se rodiny potýkají, charakterizovat jejich příčiny a poukázat na jednotlivé příběhy problémových rodin.

3.2 Výzkumné otázky

S jakými problémy se nejčastěji rodiny potýkají?

Jaké jsou nejčastější příčiny vzniku problémů funkce rodiny?

S jakými problémy se rodiny potýkají ve výchovné funkci?

Jaké postupy se používají u těchto rodin při podpoře?

3.3 Metody výzkumu

Vzhledem k cíli výzkumu zvolím smíšený přístup, tedy kvalitativní i kvantitativní přístup. Kvantitativní přístup vychází z teorie a zaměřuje se na popis konkrétního jevu. Tyto jevy v průběhu výzkumu nějakým způsobem měříme a zjišťujeme, jaký mají mezi sebou proměnné vztahy na základě kterých, ověřujeme, potvrzujeme či vyvracíme stanovené hypotézy. Výsledky tohoto výzkumu mohou být zobecněny.²⁵

²⁵ SKUTIL, Martin a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

Tento přístup mi umožní zjistit, s jakým nejčastějším problémem se rodiny potýkají, zda to ovlivňuje výchovu jejich dětí a pokud ano tak jak. Jedná se tedy o zjištění současné situace v rodinách, a proto bude výzkumný design průzkumný a použiji kvantitativní metodu dotazník.

Dotazník je jedna z nepoužívanějších metod výzkumu, která se aplikuje pro hromadné shromažďování informací pomocí písemných otázek. Má několik zásadních požadavků, kterými bychom se měli při sestavování dotazníku řídit, aby byl kvalitně zpracován.²⁶

Dotazník zvolím písemný a bude se skládat přibližně z 15 otázek, některé otázky budou otevřené a některé uzavřené. Otázky budou formulované tak, aby pomohly k zodpovězení cílů výzkumu. Dotazník bude mít elektronickou formu a prostřednictvím sociálních sítí nepřímo oslovím dotazované.

3.4 Účastníci a způsob sběru dat

Základním souborem v kvantitativním přístupu budou rodiny s dětmi. Na základě jednoduchého náhodného výběru oslovím rodiče s dětmi, kteří se potýkají s více problémy, které se odrážejí na výchově jejich dětí.

Abych získala hlubší vhled do dané problematiky a propojila tak poznatky získané z kvantitativního přístupu využiji i kvalitativní přístup.

Kvalitativní přístup je přístup, kde se jevy zkoumají pokud možno v celé své šíři a zabývají se problémem více do hloubky. Na základě tohoto zkoumání vyvozujeme nové hypotézy či budujeme vlastní teorii. Výsledky tohoto výzkumu však nemohou být zobecněny.²⁷

V kvalitativním přístupu využiji metodu případové studie, která bude zaměřena konkrétně na problémové rodiny s dětmi, abychom více porozuměli dané problematice.

²⁶ PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum: Uvedení do teorie a praxe*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-132-3.

²⁷ SKUTIL, Martin a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

Případová studie neboli kazuistika je metoda, její cílem je velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málo případů v dané problematice.²⁸ Zaměřuje se na popis, analýzu a chronologický průběh jevů a tím nám umožňuje komplexní pohled na věc. Na základě této podrobné studie můžeme dále postupovat při působení na jednotlivce či skupinu.²⁹

Základním souborem v kvalitativním přístupu budou problémové rodiny s dětmi. Z tohoto souboru budou na základě typologického výběru vybráni alespoň 3 rodiny, které se budou ochotni účastnit výzkumu. K získání sběru dat ke zpracování případových studií použiji osobní rozhovor, který bude polostrukturovaný.

Rozhovor je nejčastěji používaná metoda kvalitativního výzkumu. Jedná se o rozmluvu mezi tazatelem a respondentem, která je vedena otázkami. Rozhovor je buď řízený (standardizovaný - otázky jsou přesně formulované, je stanoveno jejich pořadí) nebo volný (nestandardizovaný - formulace a pořadí otázek se může měnit a během rozhovoru mohou být položeny i otázky jiné.³⁰

3.4 Dotazník

Dobrý den, jsem studentkou Pedagogické fakulty, oboru sociální pedagogika a ráda bych Vás tímto poprosila o vyplnění dotazníku. Získaná data budou sloužit ke zpracování mé bakalářské práce na téma Výchova dítěte v problémové rodině. Získávání a analýza dat budou anonymní.

Instrukce k vyplnění dotazníku: není-li uvedeno jinak, uveďte prosím u každé otázky jen jednu odpověď. Pokud jste požádána o její doplnění, napište, co Vás k otázce napadá.

Velmi děkuji za váš čas a ochotu.

²⁸ PRŮCHA, Jan. Pedagogický výzkum: Uvedení do teorie a praxe. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-132-3.

²⁹ SKUTIL, Martin a kol. Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

³⁰ PRŮCHA, Jan. Pedagogický výzkum: Uvedení do teorie a praxe. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-132-3.

1. Jaké je Vaše pohlaví?

- ☐ muž
- ☐ žena

2. Kolik je Vám let?

- ☐ 18-25 let
- ☐ 26-35 let
- ☐ 36-50 let
- ☐ 51 a více
- ☐ méně než 18 let

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- ☐ základní
- ☐ středoškolské s maturitou
- ☐ středoškolské bez maturity
- ☐ vysokoškolské

4. Kolik máte dětí?

- ☐ jedno
- ☐ dvě
- ☐ tři
- ☐ čtyři
- ☐ pět a více

5. V kolika letech jste měla první dítě?

- ☐ méně než 20 let
- ☐ 21-25 let
- ☐ 26-30 let
- ☐ 31 - 39 let
- ☐ 40 a více let

6. Jaká je Vaše rodinná struktura?

- ☐ jsme biologičtí rodiče
- ☐ jeden biologický rodič druhý nevlastní
- ☐ jsme oba nevlastní rodiče
- ☐ jeden rodič

7. Jaký je Váš rodinný stav?

- ☐ ženatý/vdaná (v 1. manželství)
- ☐ ženatý/ vdaná, ne poprvé
- ☐ svobodný(á)
- ☐ rozvedený(á)
- ☐ registrované partnerství

8. Žijete v úplné rodině? (muž, žena)

- ☐ ano
- ☐ ne

9. Při výchově

- ☐ jste důslední, ale ponecháváte dítěti i možnost vlastní volby a spolurozhodování o sobě
- ☐ necháváte dítěti úplnou volnost a svobodu
- ☐ jste velmi přísní a nároční, vyžadujete přesné plnění Vašich požadavků

10. Myslíte si, že se dostatečně věnujete svému dítěti/dětem?

- ☐ ano
- ☐ ne
- ☐ spíše ano
- ☐ spíše ne

11. Jaké si myslíte, že jsou nejčastější problémy související s rodinou?

- ☐ neúplná rodina
- ☐ nezaměstnanost
- ☐ ekonomické problémy (chudoba, dluhy, exekuce)
- ☐ rozvod
- ☐ násilí
- ☐ přetíženost prací
- ☐ nezralost rodičů (nízký věk)
- ☐ vztahové problémy mezi partnery (hádky, neshody)
- ☐ jiné

12. Zaškrtněte, které z vybraných problémů současné rodiny si myslíte, že nejvíce ovlivňují výchovu dítěte v rodině. (max. 3 body)

- ☐ násilí
- ☐ rozvod
- ☐ neúplná rodina
- ☐ nezaměstnanost
- ☐ přetíženost prací
- ☐ nezralost rodičů - nízký věk
- ☐ finanční problémy (chudoba, zadluženost, exekuce)
- ☐ vztahové problémy mezi partnery (hádky, neshody)
- ☐ jiné

13. Potýkáte se s některými problémy, které jsou uvedeny v otázce č. 13? Pokud ano s jakými? Pokud je Vaše odpověď „ne“, dále nepokračujte.

- ☐ ne
- ☐ ano

.....

14. Ovlivňuje to nějakým způsobem výchovu Vašeho dítěte/děti?

☐ ano

☐ ne

15. Pokud jste v otázce č. 15 odpověděla ano. Jakým způsobem, to ovlivňuje výchovu Vašeho dítěte, dětí?

.....

16. Problémy (sociální události) spojené s rodinou řešíme:

☐ sami

☐ spíše sami

☐ s institucemi, které se zaměřují na pomoc rodinám s dětmi

S jakými?

17. Pokud jste využívali či využíváte instituce, o jaké služby a činnosti se jedná?

☐ základní sociální poradenství

☐ odborné sociální poradenství

☐ zprostředkování zaměstnání

☐ sociálně aktivizační služby

☐ pedagogické vyšetření

☐ psychologické vyšetření

☐ pomoc s hledáním bydlení

☐ poskytnutí sociálních dávek

☐ jiné

18. Byla pro Váš rodinu pomoc od instituce/í při řešení problémů účinná?

☐ ano

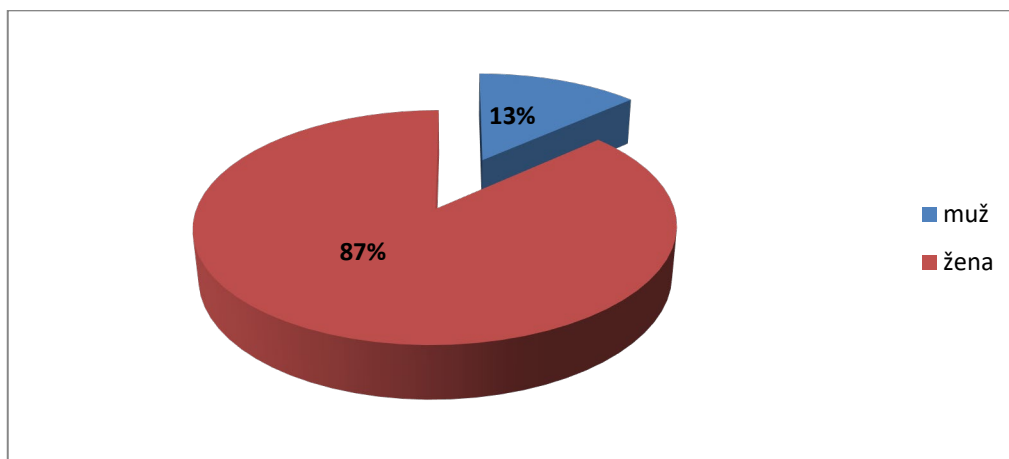
☐ spíše ano

☐ spíše ne

☐ ne

3.4.1 Analýza dotazníku

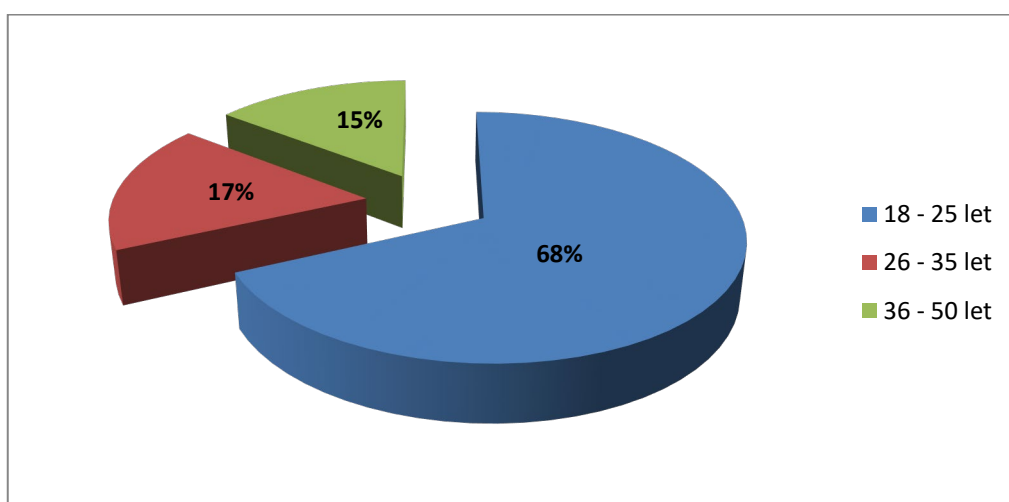
Graf č. 1, otázka č. 1 - Jaké je Vaše pohlaví?

Zdroj: vlastní výzkum, 2022

Z uvedených odpovědí od dotazovaných respondentů vyplnilo dotazník 87% (104 ze 120) žen a 13% (16 ze 120) mužů.

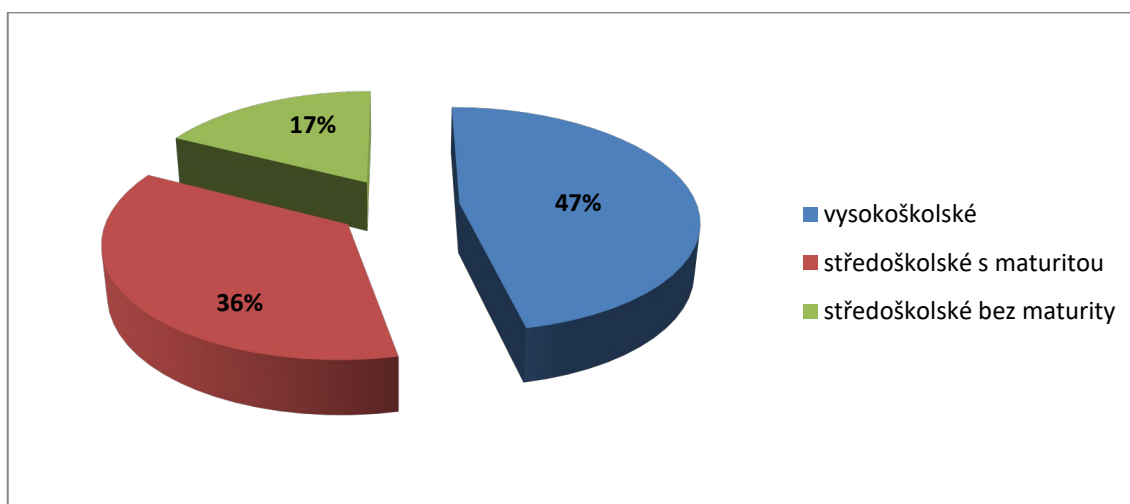
Graf č. 2, otázka č. 2 - Kolik je Vám let?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

Dotazník vyplnilo 68% respondentů ve věku 18 - 25 let, 17% respondentů ve věku 26 - 35 let a 15% respondentů ve věku 36 - 50 let.

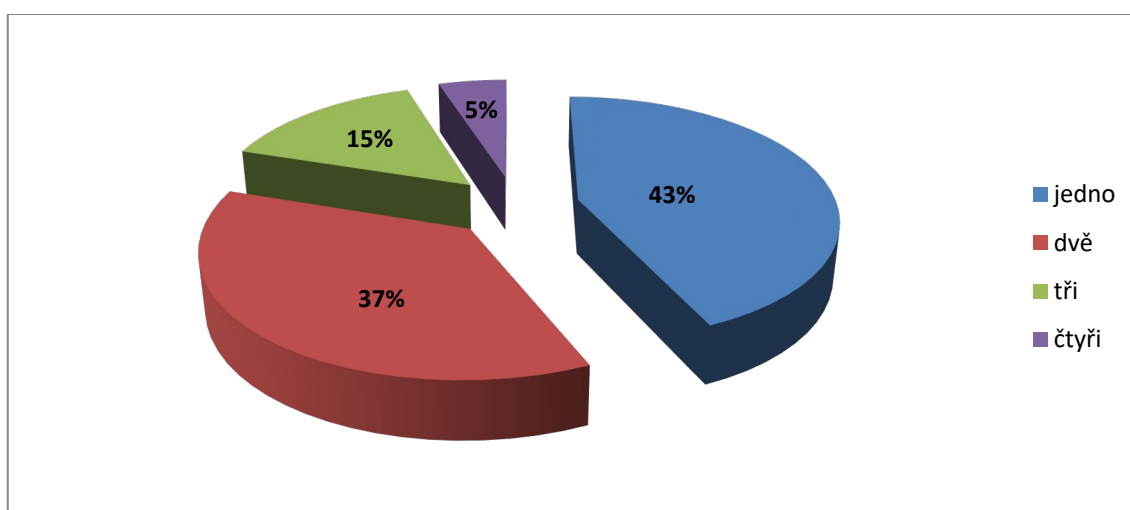
Graf č. 3. otázka č. 3 Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

47% (56 ze 120) dotazovaných respondentů má vysokoškolské vzdělání, 36% (43 ze 120) má středoškolské vzdělání s maturitou a zbylých 17% (21 ze 120) má středoškolské vzdělání bez maturity.

Graf č. 4, otázka č. 4 - Kolik máte dětí?

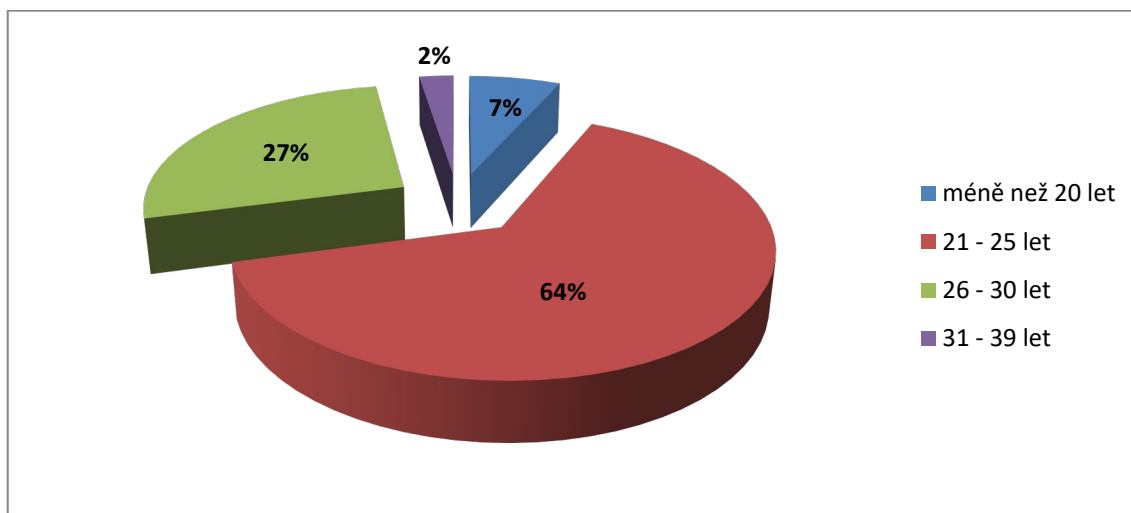

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

Z odpovědí dotazovaných respondentů a z grafu vyplynulo, že 43% (52 ze 120) má jedno dítě, 37% (44 ze 120) má dvě děti, 15% (18 ze 120) tři děti a 5% (6 ze 120) má tři

děti. Je tedy zřejmé, že současná rodina má opravdu menší počet dětí, než tomu bylo v tradiční rodině.

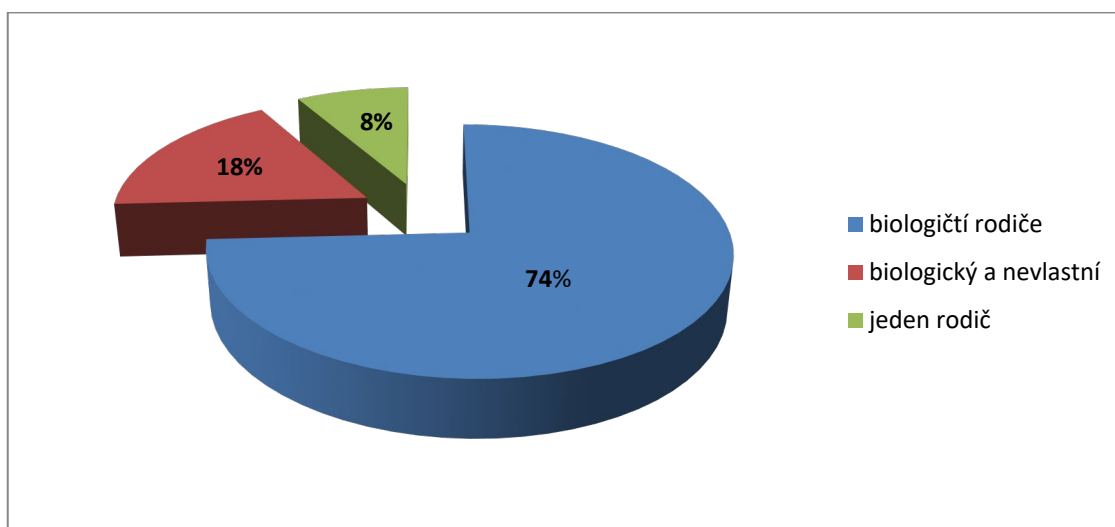
Graf č. 5, otázka č. 5 - V kolika letech jste měla/ měl první dítě?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

64% (77 ze 120) respondentů odpovědělo, že první dítě mělo mezi 21. - 25. rokem, 27% (32 ze 120) respondentů uvedlo mezi 26 - 30 lety, 2% (3 ze 120) respondentů mezi 31. - 39. rokem a zbylých 7% (8 ze 120) respondentů uvedlo, že první dítě měli dříve než ve 20 letech.

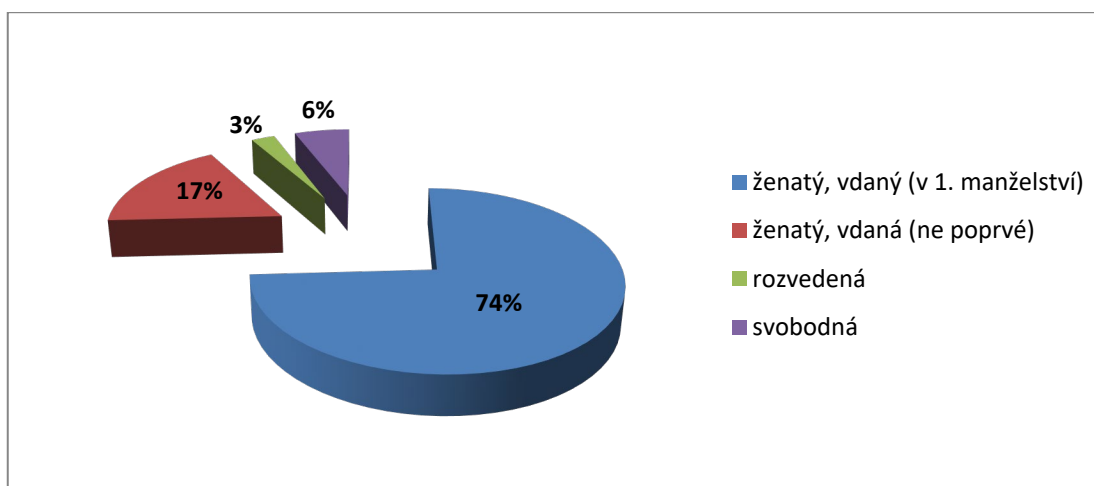
Graf č. 6, otázka č. 6 - Jaká je Vaše rodinná struktura?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

Z odpovědí dotazovaných respondentů vyplynulo, že 74% (89 ze 120) respondentů žijí v rodině, kde jsou oba partneři biologickými rodiči dítěte. 18% (21 ze 120) respondentů tvoří rodinu, ve které s dítětem žije jeden biologický rodič a jeden nevlastní, zbylých 8% (10 ze 120) tvoří respondenti, kteří žijí s dítětem sami bez partnera.

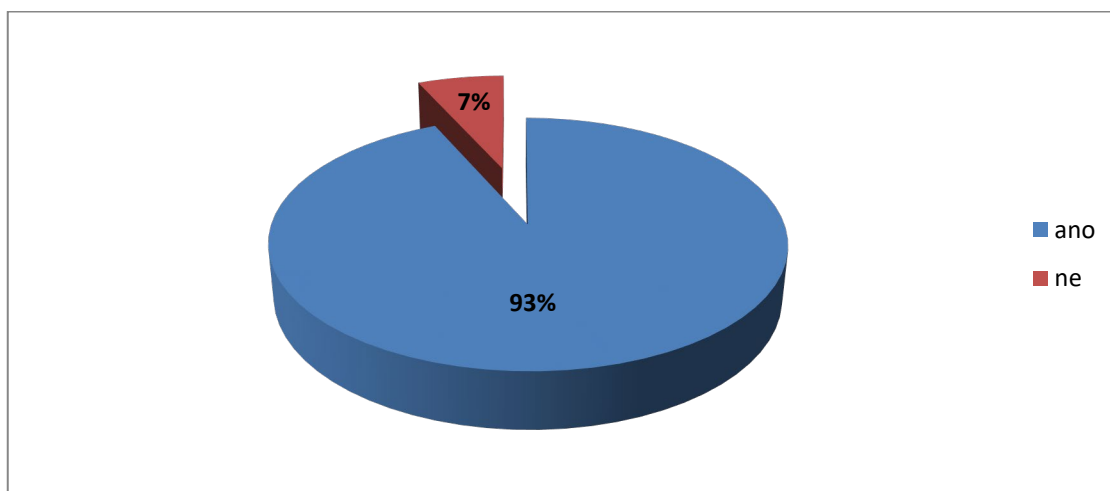
Graf č. 7, otázka č. 7 - Jaký je Váš rodinný vztah?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

74% (89 ze 120) dotazovaných respondentů uvedlo, že spolu s partnerem žijí v prvním manželství, 17% (21 ze 120) dotazovaných respondentů uvedlo, že byli více jak jednou rozvedeni a nyní žijí v novém manželství, dalších 6% (7 ze 120) dotazovaných respondentů mají rodinný status rozvedený(á) a zbylé 3% (3 ze 120) dotazovaných respondentů uvedlo, že jsou svobodní.

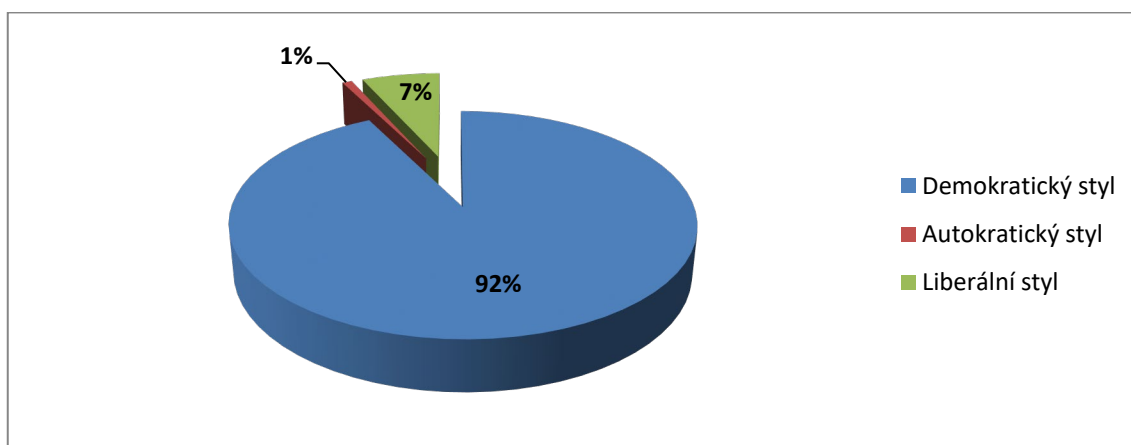
Graf č. 8, otázka č. 8 - Žijete v úplné rodině? (muž + žena)

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

V úplné rodině žije 93% (112 ze 120) dotazovaných respondentů a zbylých 7% (8 ze 120) dotazovaných respondentů netvoří pár, dítě tedy žije je s jedním rodičem.

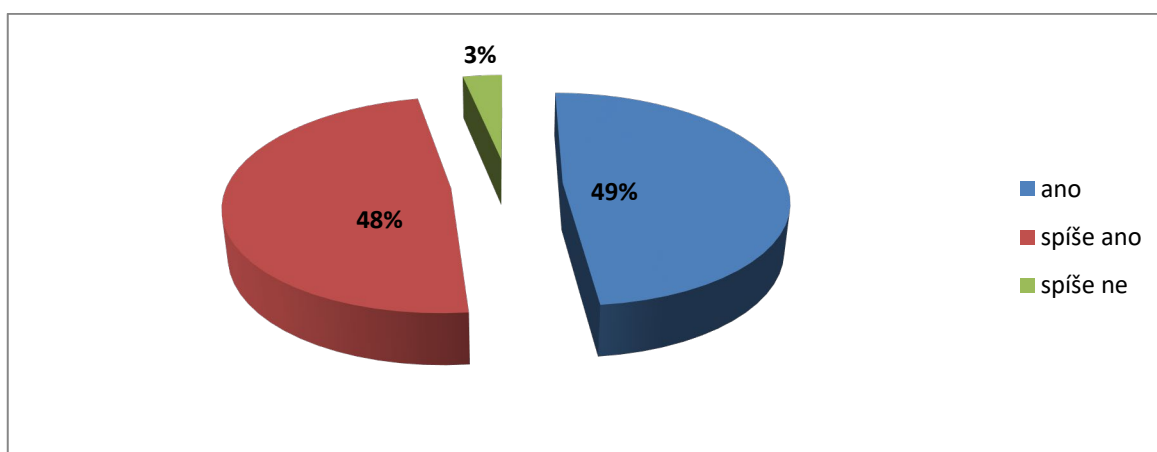
Graf č. 9, otázka č. 9 - Jaký typ výchovy u svých dětí spíše praktikujete?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

92% (111 ze 120) dotazovaných respondentů jsou ve výchově důslední, ale ponechávají dítěti možnost vlastní volby a spolurozhodování o sobě. 7% (8 ze 120) dotazovaných respondentů nechává dítěti úplnou volnost a 1% (1 ze 120) je velice přísný, náročný a vyžaduje přesné plnění požadavků od dětí.

Graf č. 10, otázka č. 10 - Myslíte si, že se dostatečně věnujete svému dítěti/dětem?

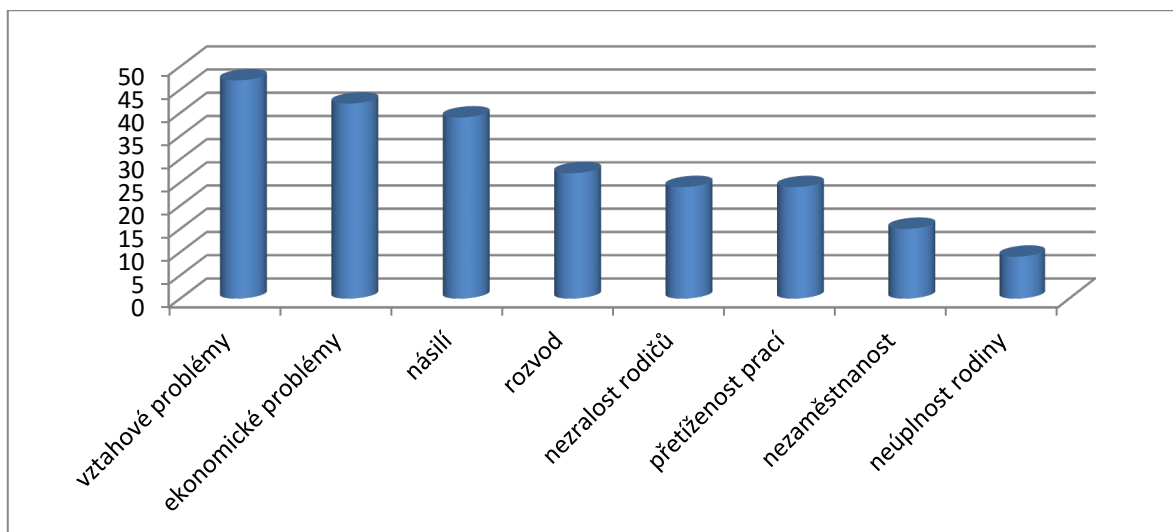

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

Z grafu vyplývá, že 49% (58 ze 120) dotazovaných respondentů si myslí, že se dostatečně věnuje svému dítěti, 48% (58 ze 120) dotazovaných respondentů též, ale

nejdou si zcela jisti a zbylé 3% (4 ze 120) dotazovaných respondentů si myslí, že se spíše nedostatečně věnují svému dítěti.

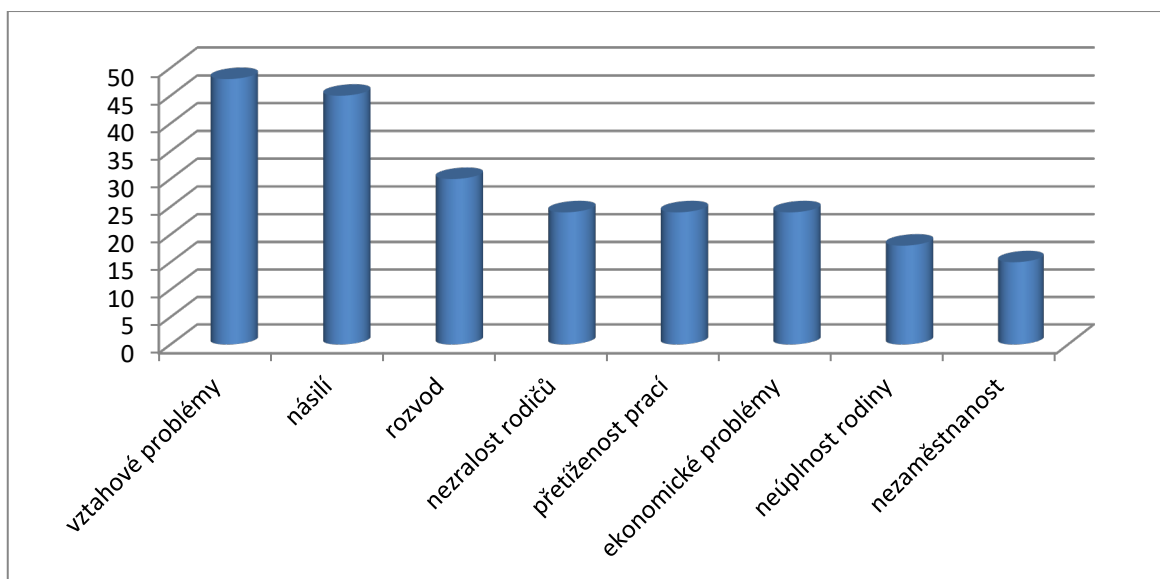
Graf č. 11, otázka č. 11 - Jaké si myslíte, že jsou nejčastější problémy, které narušují fungování rodiny?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

U této otázky mohli dotazovaní respondenti vybrat více odpovědí. Z grafu vyplývá, že za nejčastější problémy považují vztahové problémy, ekonomické problémy a násilí.

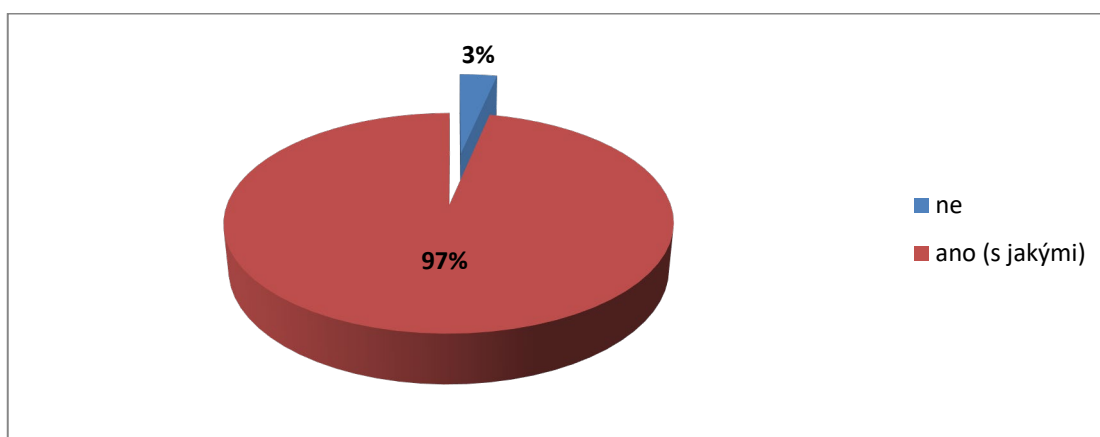
Graf č. 12, otázka č. 12 - Jaké z uvedených problémů současné rodiny, nejvíce ovlivňují výchovu dítěte v rodině?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

Tato otázka měla též možnost vybrat více odpovědí. Mezi nejčastější tři problémy současné rodiny, které mohou negativně ovlivnit výchovu dítěte, považují dotazovaní respondenti vztahové problémy, násilí a rozvod.

Graf č. 13, otázka č. 13 - Potýkáte se s některými problémy, které narušují fungování rodiny?

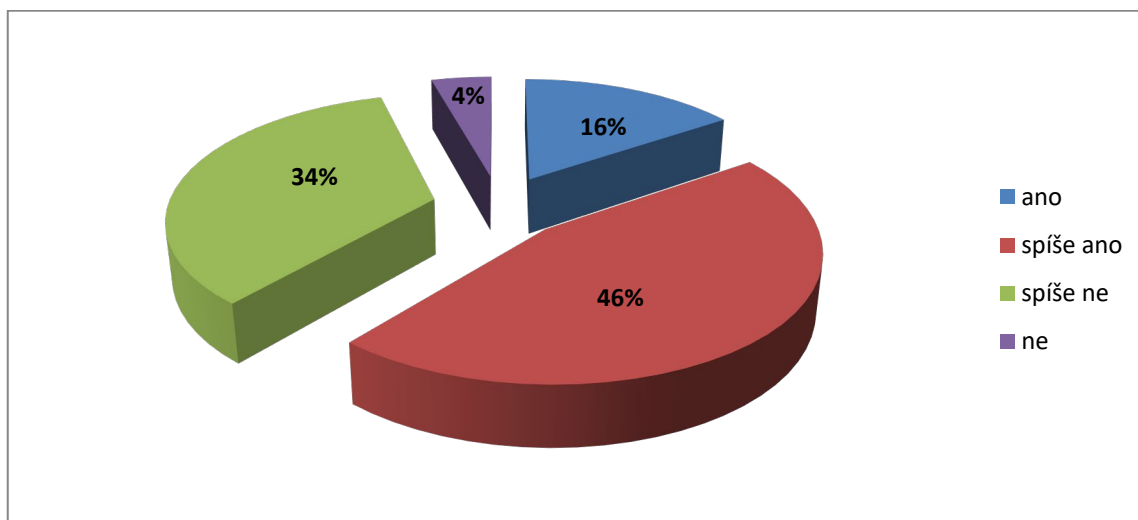

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

Tato otázka byla spíše kontrolní, abych měla jistotu, že dotazník vyplňuje opravdu rodič, který pochází z rodiny, která se potýká s více jak jedním problémem. Z grafu tedy vyplývá, že 97% (116 ze 120) dotazovaných respondentů se potýká s problémy, které narušují fungování rodiny. Zbylé 3% (4 ze 120) dotazovaných respondentů uvedlo, že se s žádnými problémy, které by narušovaly fungování rodiny, nepotýkají. Z tohoto důvodu, byli tito respondenti požádáni, aby dále dotazník nevyplňovali.

Nejvíce se potýkají s ekonomickými problémy konkrétně s nízkými příjmy, dluhy, exekucemi a neschopnost splácet půjčky. Další nejčastějším problémem, se kterým se potýkají, jsou vztahové problémy - neshody a časté hádky s partnerem. Často respondenti uváděli jako hlavní důvody partnerských hádek, nedostatek času trávený s dětmi ze strany otce, nedostatečnou komunikaci mezi partnery a následné odcizení se, rozdílný pohled na výchovu a finanční tíseň. Dále byla zmiňována dlouhodobá nezaměstnanost a s tím spojené psychické problémy, rozvod a alkoholismus.

Graf č. 14, otázka č. 14 - Ovlivňují tyto problémy výchovu Vašeho dítěte? Pokud ano, jakým způsobem?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

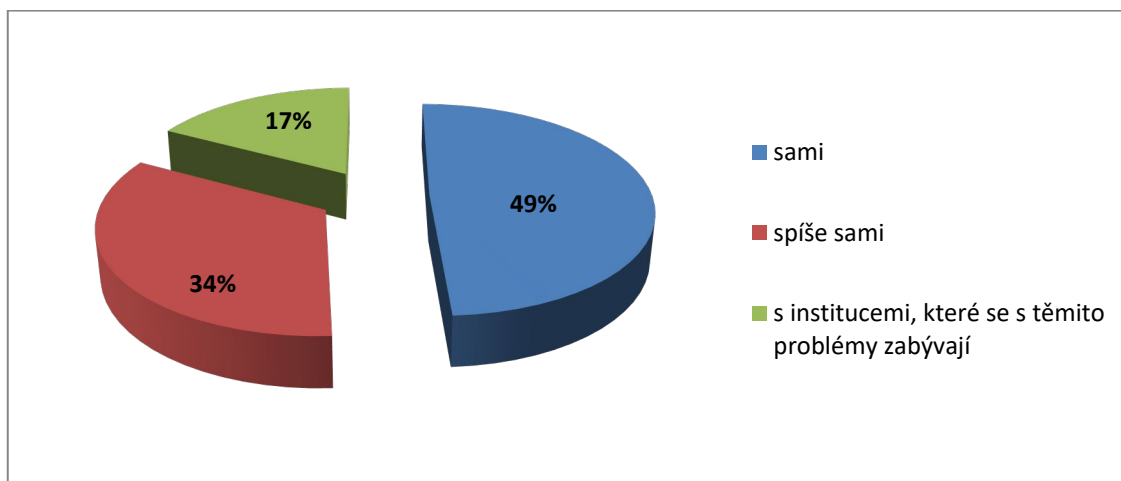
46% (53 ze 116) dotazovaných respondentů z větší části ovlivňují rodinné problémy výchovu jejich dětí a 34% (40 ze 116) dotazovaných respondentů spíše neovlivňují jejich výchovu. 16% (18 ze 116) dotazovaných respondentů uvedlo, že jejich problémy

se výrazně odrážejí na výchově jejich dětí a zbylé 4% (5 ze 116) žádné změny ve výchově nezaznamenaly.

Na otázku, jakým způsobem ovlivňují problémy výchovu dítěte, respondenti odpovídali:

- nevyrovnanost, úzkostlivost, noční děsy, stres, fixace na jednoho z rodičů, prudké emoční reakce, podrážděnost, uzavření do sebe, nervozita, problémy ve škole (zhoršení prospěchu, odtažení se od spolužáků, záškoláctví), vzdorovitost, agresivní chování ve škole, psychosomatické problémy (časté bolesti hlavy), experimentování s návykovými látkami (alkohol, konopí), lhaní
- často respondenti odpovídali, že se jejich dítě stává prostředníkem mezi nimi i přesto, že se ho snaží všeho ušetřit, dítě je pak nejisté, frustrované, volný čas tráví nejčastěji mimo domov a občas se vidí jako viník problému.

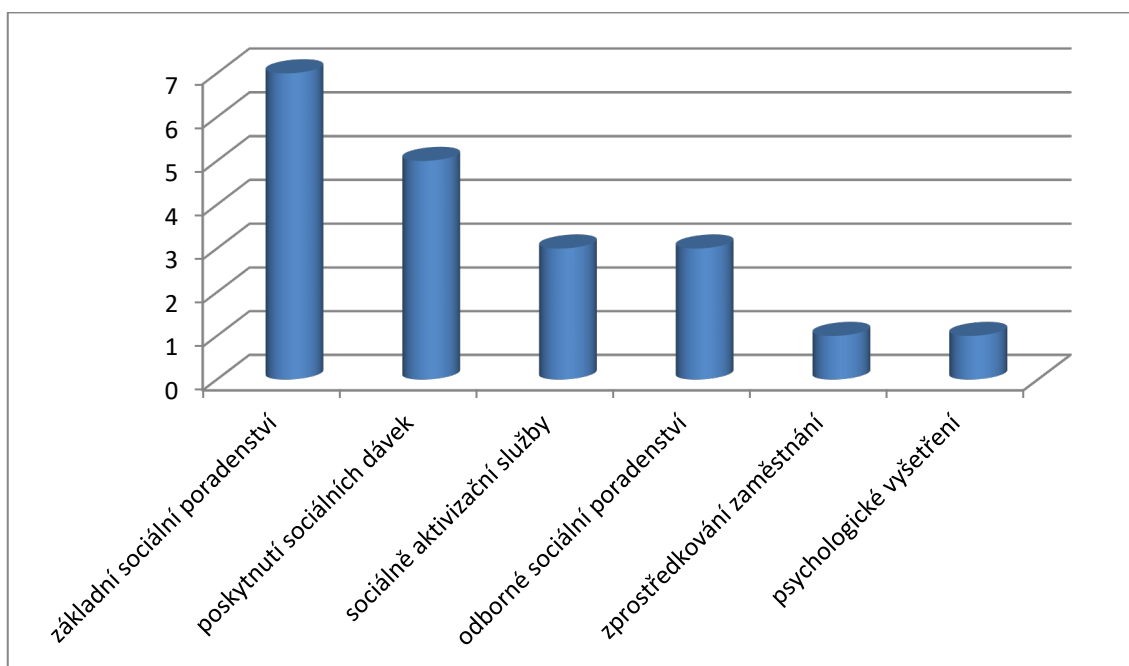
Graf č. 15, otázka č. 16 - Problémy spojené s rodinou řešíte?

Zdroj: Vlastí výzkum, 2022

49% (57 ze 116) dotazovaných respondentů své rodinné problémy řeší samo, 34% (39 ze 116) dotazovaných respondentů se snaží své problémy řešit spíše sami a 17% (20 ze 116) dotazovaných respondentů osloví konkrétní instituce, které se zabývají jejich problémem. Nejčastěji oslovují úřad práce, rodinné poradny, právní poradny, pedagogicko-psychologická centra, střediska aktivizačních služeb a krizová poradna.

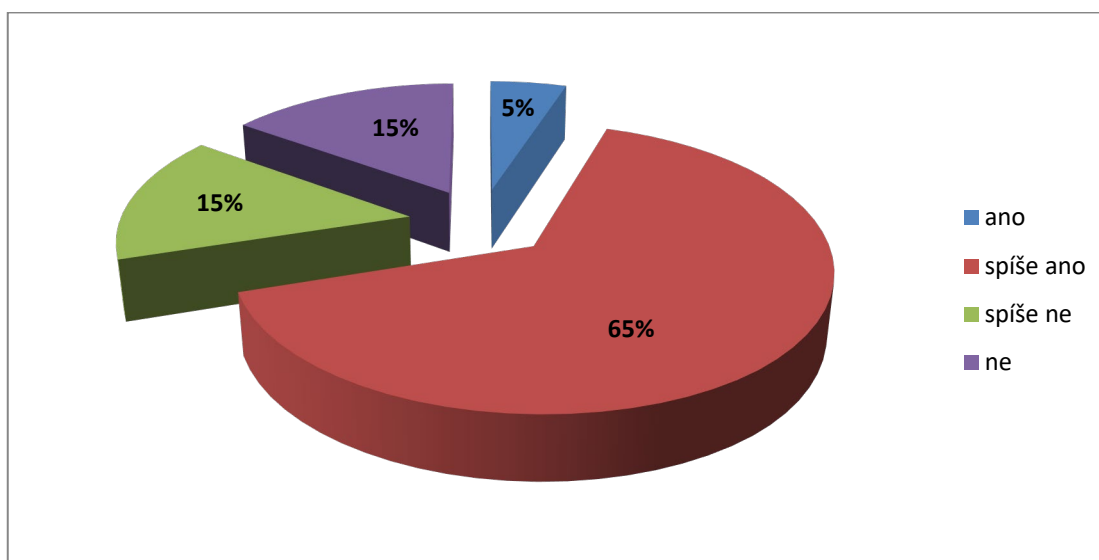
Graf č. 16, otázka č. 17 - O jaké služby nebo činnosti se jednalo?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

Na tuto otázku odpovídali jen ti respondenti, kteří své problémy řeší s pomocí institucí. 7 dotazovaným respondentům bylo poskytnuto základní sociální poradenství, 6 dotazovaných respondentů byly poskytnuty sociální dávky, 3 dotazovaným respondentům byly poskytnuty sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, dalším 3 dotazovaným respondentům odborné sociální poradenství a 1 dotazovanému respondentovi úřad práce zprostředkoval zaměstnání a poslednímu dotazovanému respondentovi bylo poskytnuto psychologické vyšetření.

Graf č. 17, otázka č. 18 - Byla pro Vás pomoc od instituce při řešení problémů účinná?

Zdroj: Vlastní výzkum, 2022

65% (13 z 20) dotazovaných respondentů pomohla spolupráce s institucemi při řešení jejich problémů, 15% (3 z 20) dotazovaných respondentů pomohla zcela vyřešit jejich problémy v rodině, 15% (3 z 20) dotazovaných respondentů uvedlo, že jim spolupráce s institucemi spíše nepomohla a stále se s problémy potýkají. Zbýlé 1% (1 z 20) respektive respondent uvedl, že mu spolupráce či pomoc od instituce vůbec nepomohla.

3. 4. 2 Vyhodnocení dotazníků

Z analýzy dotazníků je známo, že většina dotazovaných respondentů, tedy rodičů, pochází z úplné rodiny a oba partneři jsou v 1. manželském svazku, jsou tedy biologičtí rodiče svých dětí.

Na výzkumnou otázku: S jakými problémy se nejčastěji rodiny potýkají, mohu díky dotazníku odpovědět, že nejčastěji se potýkají s finančními problémy a partnerskými neshody či hádky.

Druhá výzkumná otázka se týkala nejčastějších příčin vzniku problémů funkce rodiny a i tato byla spojena s dotazníkem. Z odpovědí od dotazovaných respondentů vyplynulo, že nejčastějšími příčinami jsou nízký příjem, dluhy, nezaměstnanost, nedostatečná

komunikace mezi partnery, nedostatek času věnovaný dětem, rozvod a závislost na alkoholu.

Další výzkumná otázka se týkala vlivu těchto problémů na výchovnou funkci rodiny. Z odpovědí víme, že více jak u poloviny dotazovaných respondentů jejich problémy mají negativní dopad na výchovu a vývoj dítěte. Často se děti potýkají s psychickou nevyrovnaností, se stresem, úzkostí, jsou fixováni na jednoho z rodičů, mají problémy ve škole (zhoršení prospěchu, otažení se od kolektivu, agrese), jsou podráždění, uzavírají se do sebe, objevují se u nich psychosomatické problémy (bolesti hlavy, únava, zvracení), bývají vzdorovití, výbušní a často jednají v afektu.

Z dotazníku také vyplývá, že rodiny své problémy často řeší spíše sami a odbornou pomoc kontaktují jen zřídka a to v případě pokud se jejich situace i nadále zhoršuje a vzniká riziko existenční krize, rozvratu rodiny nebo odebrání dítěte do náhradní rodinné péče.

Nejvíce rodiny oslovují základní sociální poradenství, odborné poradenství jako jsou rodinné poradny a právní poradny, dále úřad práce a aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Zajímavé zjištění bylo, že i přes pomoc státu a institucí se rodinám jejich problémy spíše jen zmírnili a v některých případech pomoc a podpora vůbec nepomohla. Zde bychom si mohli podat otázku, zda je pomoc od státu dostatečně efektivní nebo, zda rodiče při řešení svých problémů dostatečně spolupracují s institucemi nebo je jejich přístup spíše pasivní.

3. 5 Kazuistiky

Pro zpracování kazuistik jsem si vybrala 3 rodiny. První rodina se potýká s výchovnými problémy syna po narození druhého dítěte. Tuto rodinu jsem si vybrala proto, že ji osobně znám a rodiče tohoto chlapce jsou přesvědčeni, že chyba není na jejich straně, ale na synovi.

Druhou rodinu, kterou jsem oslovila, tvoří mladý pár, který se už v dětství potýkal se strastmi rodinného života a negativně to ovlivnilo jejich pohled nejen na život ale i

výchovu jejich dětí. Tato rodina dostatečně nezvládá rodičovskou roli, má problémy se závislostmi a s tím spojené finanční problémy a problémy s uplatněním na trhu práce.

Poslední rodinu, kterou jsem oslovila, byla rodina, která je pracovně vytížena a jejich výchova není dostatečně důsledná, spíše zde převažuje liberální styl výchovy.

3.5.1. Kazuistika č. 1 - Narození mladšího sourozence, agresivní chování syna, neshody v partnerském vztahu

Chlapec (8 let) žije v úplné rodině a má jednoho sourozence. Matka má středoškolské vzdělání s maturitou nyní je na mateřské dovolené a přivydělává si v nemocnici jako recepční. Otec vystudoval střední odborné učiliště v oboru instalatér, ve kterém nadále podniká a ve svém volném čase se věnuje myslivectví. Rodina se před 2 lety odstěhovala od rodičů otce do nového rodinného domu. Rodinné vztahy jsou pevné.

Chlapec je štíhlé postavy, jeví se jako milý a hodný hoch. Je velice chytrý a dalo by se i uvažovat o nadprůměrné inteligenci. Už v předškolním období se velice zajímal o věci kolem sebe - přírodu, vesmír, živočichy, jak, co funguje a rodiče často překvapuje svými názory. Sociální i verbální kontakt navazuje celkem dobře, je to spíše extrovert. Ve třídě je oblíbený a má mnoho kamarádů.

Po narození nového člena rodiny se pozornost rodičů od chlapce přesunula na novorozenou sestru. S chlapcem tráví méně času, jeho volný čas se snaží vyplnit kroužky a návštěvami prarodičů, kde často přebývá. Z hodného a milého chlapce se od té doby stal neposlušný, odmlouvá rodičům, křičí na ně a neposlouchá, rodiče na jeho chování reagují podrážděně a hrozí mu zákazem vycházek, televize či používání tabletu.

Ve škole se mu zhoršil školní prospěch a bývá agresivní vůči spolužákům. Agresivita se projevuje ve formě fyzických útoků a provokací. Vůči učiteli se projevuje neukázněným chováním - je neposlušný a drzí. Škola to řeší kázeňskými postupy a rodiče to nějak zvláště neřeší, svádějí to na období vzdoru.

Já osobně si myslím, že chlapcovo chování je do značné míry ovlivněno narozením mladšího sourozence. Rodiče svou pozornost a péči upínají na novorozené dítě a chlapec se cítí být odsunut na druhou kolej a žárlí. Chybí zde vyhraněný čas na chlapce, kde by se věnovali jen jemu a rozvíjeli jeho osobnost.

Na konci rozhovoru se matka zmínila, že i vztah mezi ní a parterem začíná být narušen. Každá z nich má jiný názor na výchovu a to často vyvolává hádky a neshody, které se odehrávají i před dětmi. Netráví ani spolu už tolik času jako dříve a když už se najde chvilka, kterou mohou mít jen pro sebe, začnou si navzájem vytýkat chování vůči druhému.

3.5.2 Kazuistika č. 2 - Nezvládání rodičovské role, problémy s alkoholem, finanční problémy

Otec 29 let, nyní na mateřské dovolené. Naposledy pracoval jako pracovník výroby v nejmenované firmě, která ho propustila z hrubého porušení pracovní kázně. Matka 24 let momentálně nezaměstnaná. Rodičům byla ve svých 10 letech odebrána a umístěna do Dětského domova, kde zůstala do svých 18 let. S rodiči žádný vztah nenavázala, má jen tetu, se kterou je v kontaktu. Po půl roce seznámení se jím narodil syn D (2 roky) a poté dcera S (1 rok).

Matka už od narození své dcery neplnila dostatečně své funkce a ohrožovala, tak vývoj dětí. O domácnost se moc nestarala a péči o sebe věnovala více než péči o děti. Matka téměř každý den odcházela ven za kamarády, když přišel otec z práce a vracela se domů pozdě večer. To často vyústilo k hádkám a sousedi si i ztěžovali na agresivní až apatické chování otce.

2 měsíce po porodu své dcery si matka našla nového přítele, ke kterému se následně odstěhovala. Vzhledem k tomu, že odešla bez dětí, musel otec odejít ze zaměstnání a nastoupit místo matky na mateřskou dovolenou aby mohl o děti pečovat. Nyní tedy děti žijí s otcem v bytě 3+1 v osobním vlastnictvím, který si ještě před narozením svých dětí pořídil na hypoteční úvěr. Matka své děti téměř nenavštěvuje ani na jejich péči finančně nepřispívá. Když děti navštíví, zpravidla se jedná jen o pár hodin a děti jsou poté ve špatném psychickém rozpoložení. Několik dnů jsou plačtivé, mrzuté a volají po mámě.

Otec je na péči svých dvou dětí sám, jeho otec zemřel a s matkou nemají dobrý vztah. O děti se snaží starat ale i přesto je péče zanedbaná. Z důsledku nedostatečného zájmu má chlapec značné problémy v řeči, neumí říct téměř žádné smysluplné slovo, spíše

huhlá. Rozvoj hrubé a jemné motoriky je též negativně ovlivněn, je zde vidět výrazná neobratnost, která ovlivňuje výkony chlapce v různých oblastech - sebeobsluha, kreslení, tělesné aktivity - běh, jízda na odrážedle, manipulace s hračkami apod. Holčička zatím vzhledem k věku nemá žádné výrazné odchylky ve vývoji kromě citové oblasti, kde je značně vidět nedostatek mateřského pouta mezi matkou a dítětem.

Obě děti nejeví známky podvyživení, jsou oblékáni podle počasí, ale jsou nedbale upravené, špinavé. Občas je vidět otec s dětmi v pozdních večerních hodinách venku, kde pije alkohol s přáteli. Má také problém s hospodařením s finančními prostředky, často si půjčuje od známých. Několikrát byl sousedy i udán na policii za rušení nočního klidu a posléze byl nahlášen na OSPOD.

U obou dětí chybí pevné bezpečné citové pouto mezi nimi a rodiči, zejména s matkou. Do budoucna to může mít zcela zásadní dopad na jejich další vývoj, který se promítne ve vnímání svého já, lidí, kteří jej budou obklopotvat a v budoucích partnerských vztazích a posléze ve vlastním rodičovství.

U rodiny bylo provedeno sociální šetření na základě, kterého jim byla doporučena odborná pomoc a spolupráce se sociálním pracovníkem.

3.5.3. Kazuistika č. 3 - Pracovní vytíženost rodičů, rizikové chování dcery

Dívka (14 let) žije v úplné rodině a nemá žádné sourozence. Matka vystudovala střední školu v oboru kuchař, číšník a nyní podniká v gastronomii. Vlastní restaurační zařízení s ubytováním, ve kterém je zároveň i šéf kuchařkou. Otec pochází z Německa, kde vystudoval střední školu v oboru podnikání a v tomto oboru nyní i pracuje, jako spolumajitel hotelového resortu v Německu. Rodina žije v rodinném domě spolu s matčinými rodiči. Vztahy mezi nimi nejsou nijak zvláště porušeny.

Dívka je štíhlá, vysoké postavy a vyniká svou pyšností a hrdostí. Její inteligenční schopnosti jsou spíše nadprůměrné. Navazování sociálních a verbálních kontaktů ji nedělá problém. Snadno si získá obdiv u vrstevníků a ráda je středem pozornosti. Už v předškolním období vynikala svou dominací v různých společenských hrách v Mateřské škole. Je to spíše dívka extrovertního typu. Osvojování nových dovedností, zkušeností i informací zvládá téměř bez obtíží.

O dívku spíše pečuje její babička, která s nimi žije v rodinném domě. Matka i otec tráví mnoho času v práci, otec dokonce dojíždí za prací do Německa a domu se vrací jen na víkendy. Volný čas se snaží trávit společně ale ne vždy tomu tak je. O dívku je po materiální stránce až nadstandardně postaráno, po stránce citové podle jejích slov strádá.

Problémy ve výchově se u ní začali objevovat už v mateřské škole. Jak už jsem výše zmínila, vynikala svým dominantním postavením, a proto měla tendenci se povyšovat nad ostatními, často ostatní urážela a strkala. Rodiče ani učitelka to nepovažovali za nic neobvyklého. Přeci jen v těchto letech je to u dětí normální a k jejich vývoji to patří.

Její chování se po nástupu na základní školu zhoršilo. Drobné neshody se spolužáky řeší učitelka napomínáním nebo poznámkami do žákovské knížky. Ve třídě jsou žáci, kteří nevyhledávají její společnost a spíše se jí straní z důvodu její reakce (zesměšňování, pomlouvání, hrubé urážky) na to pokud s ní někdo v něčem nesouhlasí nebo se něco někomu nelíbí ve spojitosti s její osobou. Někteří se s ní naopak sdružují a napodobují její chování. V 6. ročníku se potýkala s rizikovým chováním - šikana. Do její třídy přišla na dva měsíce nová spolužačka, která byla z cirkusové rodiny. Dívka ji začala zesměšňovat, pomlouvat u ostatních, dělala jí naschvály, brala ji školní pomůcky a nevyhýbala se ani hrubým urážkám. Na žádost rodičů spolužačky byla přesunuta do jiné třídy a dívka dostala důtku třídního učitele. Od té doby se nic podobného nestalo, ale v chování dívky vůči ostatním se nic nezměnilo.

Dívce byla doporučena návštěva pedagogicko-psychologické poradny, ale rodiče dívky doufají, že se nic podobného už nestane a jsou přesvědčeni, že postačí přísnější a striktní výchova. Rodina spolupracuje jen se školou a to konkrétně s výchovným poradcem.

3.5.4 Vyhodnocení kazuistik

Kazuistika č. 1

Rodina zažívá krizovou situaci, jejímž spouštěčem bylo narození nového člena rodiny. Nemyslím si, že je to příčina, která by měla za následek problémy, se kterými se nyní potýká. Myslím si, že hlavním důvodem, je příliš benevolentní výchova chlapce.

I přesto, na mě rodiče chlapce působili velice sebevědomě a několikrát mě během rozhovoru ujišťovali, že mají vše pod kontrolou. Vzhledem k jejich partnerskému vztahu, který se začíná nacházet v krizi, si myslím, že se chování chlapce může značně zhoršit. Této rodině bych doporučila rodinou poradnu, aby se včas podchytila situace a nedošlo k závažným poruchám funkcí rodiny.

Kazuistika č. 2

Oba partneři vyrůstali v rodině, která jim do života nebyla vhodným příkladem. A jak už tak bývá, některé vzorce chování putují z jedné generace na druhou a stávají se pro ně přirozenými, normálními a tak je nepovažují za negativní.

Rodina zatím spolupracuje s orgánem sociálně právní ochrany dětí, pokud se však jejich situace dlouhodobě nezlepší a rodiče nebudou nadále schopni se domluvit a o děti se starat, OSPOD by měl na tomto základě podat návrh k soudu o zajištění náhradní rodinné péče.

Této rodině bych doporučila spolupráci se střediskem terénních služeb, které poskytují aktivizační služby pro rodiny s dětmi nebo návštěvu rodinné poradny.

Kazuistika č. 3

V této rodině je důležité, aby si rodiče problém přiznali a nezavírali oči před chováním svého dítěte. Čím více se k tomu budou stavět pasivně, tím více bude nabývat jejich domnění, že to co dělá, není špatné. Chování dcery se tak může ještě zhoršit a mít velice agresivní charakter, který může přinést závažné negativní důsledky. Rodina zatím spolupracuje s výchovným poradcem, ale osobně bych jim doporučila návštěvu pedagogicko-psychologické poradny případně i rodinné poradny.

4. ZÁVĚR

Na mladou rodinu v dnešní době číhá mnoho problémů, na které je sama a některé ani nedokáže vyřešit. Dochází k nim v důsledku změn v samotném zaměření a charakteru rodiny. Rodina pak řádně neplní své funkce, což má negativní dopad na vývoj dítěte. Pro dítě je rodina nejvýznamnějším socializačním prostředím a proto je důležité, aby v případě poruch rodinných funkcí bylo s rodinou pracováno tam, kde problém vzniká a snažit se minimalizovat negativní dopady na výchovu a vývoj dítěte.

Cílem bakalářské práce bylo charakterizovat jednotlivé typy problémové rodiny, její příčiny a zjistit, jak ovlivňují tyto problémy výchovnou funkci v rodině a jaké dopady to má na jejich děti. Cíl této práce byl splněn. Teoreticky jsem zpracovala charakteristiku problémové rodiny a prakticky jsem zmapovala současnou situaci problémových rodin.

Z prostudované odborné literatury a z informací zjištěných z dotazníků bylo zjištěno, že nejčastěji se rodiny potýkají s ekonomickými a partnerskými problémy. Nejčastější příčiny těchto problémů jsou nízké vzdělání, dlouhodobá nezaměstnanost, zadluženost, nedostatečná komunikace mezi partnery, nevhodné vzorce chování přejaté z původní rodiny a rozvrácenost rodiny - rodina v rozvodu.

A jaké dopady to má na výchovu dítěte? Dítě z problémové rodiny se může potýkat jak s problémovým chováním jako je záškoláctví, šikana, agrese, lhaní, vzdorovitost a závislostní chování, tak i s psychickými problémy jako je úzkostlivost, stres, nevyrovnanost, snížené sebevědomí, uzavírání se do sebe a případné poruchy příjmu potravy. V dospělosti může mít problémy v interpersonálních vztazích a to jak v partnerských, tak i v pracovních.

Je proto velice důležité, aby rodina vyhledala, co nejdříve odbornou pomoc a snažila se rizikovou situaci řešit hned. Práce s rodinou by měla být včasná a komplexní, aby nedošlo k vážnému ohrožení vývoje dítěte a případně následnému odebrání dítěte mimo rodinu.

Nejdůležitější je však snažit se předcházet vzniku poruch funkcí rodiny. Je zřejmé, že ideálu rodiny nelze stoprocentně dosáhnout, ale můžeme se o to alespoň pokusit. Rodičům, ale i budoucím rodičům bych doporučila, aby se zamysleli nad tím, co pro ně

rodina znamená, jak by měla vypadat, jak fungovat a jaké by měla mít hodnoty a preference. Snažit se pak tímto směrem ubírat a nepodléhat tlakům dnešní společnosti. Důležitou roli, při předcházení problémů či konfliktů mezi členy rodiny, má také komunikace. Komunikace je základem všeho, a proto pokud je nedostatečná či špatná, prohlubuje to, veškeré problémy se kterými se rodina potýká.

A pokud se rodina dostane do krizové situace, kterou nebude umět vlastními silami vyřešit, ať se obrátí na odbornou pomoc, která jim pomůže překonat nepříznivé životní období.

5. POUŽITÁ ODBORNÁ LITERATURA

Odborná literatura

HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4674-6.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2. upravené vydání. Praha: Slon, 2006. ISBN 978-80-86429-87-8.

PELIKÁN, Jiří. *Výchova jako teoretický problém*. 1. Ostrava: Amosium servis, 1995. ISBN 80-85498-27-8.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-7847-1.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický výzkum: Uvedení do teorie a praxe*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-132-3.

SKUTIL, Martin a kol. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-778-7.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-678-0.

Internetové zdroje

Metodická příručka typologie situací a služeb pro rodiny s dětmi. Sociotrendy, 2015. ISBN 978-80-87742-13-6.

Portál. *Výchovné styly* [online]. Portál, 2009 [cit. 2022-03-14]. Dostupné z: <https://nakladatelstvi.portal.cz/nakladatelstvi/aktuality/81848>

Pedagogicko-psychologická poradna. *Šance Dětem* [online]. [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/slovník/pedagogicko-psychologicka-poradna-ppp>

RAMPS-VIP III: Středisko výchovné péče [online]. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://www.nuv.cz/ramps>

RAMPS-VIP III: Speciálně pedagogická centra [online]. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://www.nuv.cz/ramps/spc>

Sociální služby. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2020 [cit. 2022-03-19]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/socialni-sluzby-1>

